

ЗАКОН

БЕЛАРУСКАЙ САВЕЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ

АБ НАДААННІ СТАТУСУ КАНСТЫТУЦЫЙНАГА ЗАКОНА
ДЭКЛАРАЦЫІ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ
САВЕЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ
АБ ДЗЯРЖАЎНЫМ СУВЕРЭНІТЭЦЕ БЕЛАРУСКАЙ
САВЕЦКАЙ САЦЫЯЛІСТЫЧНАЙ РЭСПУБЛІКІ

Вярхоўны Савет Беларускай Са-
вецкай Сацыялістычнай Рэспублі-
кі пастанаўляе:

1. Надаць статус канстытуцыйна-
га закона Беларускай ССР Дэкла-
рацыі Вярхоўнага Савета Беларус-
кай Савецкай Сацыялістычнай
Рэспублікі аб дзяржаўным суверэ-
нітэце Беларускай Савецкай Са-
цыялістычнай Рэспублікі.

2. У выпадках, калі артыкулы
дзеючай Канстытуцыі (Асноўнага
Закона) Беларускай ССР увахо-
дзяць у пярэчанне з палажэннямі
Дэкларацыі Вярхоўнага Савета
Беларускай Савецкай Сацыяліс-
тычнай Рэспублікі аб дзяржаўным
суверэнітэце Беларускай Савец-
кай Сацыялістычнай Рэспублікі,
кіравацца Дэкларацыяй як кан-
стытуцыйным законам Беларус-
кай ССР.

3. Даручыць Камісіі Вярхоўнага
Савета Беларускай ССР па
заканадаўству падрыхтаваць да
наступнай сесіі Вярхоўнага Савета
Беларускай ССР папраўкі да дзе-
ючай Канстытуцыі Беларускай
ССР.

4. Даручыць Канстытуцыйнай ка-
місіі прывесці тэкст праекта рых-
туемай Канстытуцыі рэспублікі ў
адпаведнасць з палажэннямі
Дэкларацыі Вярхоўнага Савета
Беларускай Савецкай Сацыяліс-
тычнай Рэспублікі аб дзяржаўным
суверэнітэце Беларускай Савец-
кай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Першы намеснік
Старшыні Вярхоўнага Савета
Беларускай ССР
С. ШУШКЕВІЧ.

25 жніўня 1991 г. г.ор. Мінск.

Чалавека пад нумарам 364, якога вы бачыце на зды-
мку, клічуць Пётр Чайкоўскі. Яму 65-ты год. Гэта наш
беларус з ваколіц Маладзечна, а жыве стала з павя-
неных часоў у Англіі. Ужо гадоў чатырнаццаць, пасля
таго як Пётр Чайкоўскі перанёс сур'езную хваробу
сэрца, ён пачаў бегаць на маратонскія дыстанцыі. За
гэтыя чатырнаццаць год ён прабег дваццаць шэсць
"поўных маратонаў", а колькі бегаў на карацейшыя —
палавіна дыстанцыі, — дык ужо і не палічыш. І кожны
забег наш суайчыннік прысвячаў якойсьці дабрачын-
най мэце.

— У Англіі існуе такі звычай, — гаворыць сябар
Пятра Чайкоўскага Алесь Гатковіч, — людзі падпісва-
юць ахвяраванні на маратонцаў: прабяжыш столькі
кіламетраў, атрымаеш, скажам, 5 ці 10 фунтаў. Ахвя-
руюць тым болей ахвотна, калі ведаюць, куды пойдучь
сабраныя грошы. Да апошняга часу Пётр Чайкоўскі
аддаваў фунты стэрлінгаў праз нашу гарадскую газету
для сірот, якія не маюць магчымасці лячыцца. Цяпер жа
ўсё ён ахвяруе для Беларусі, у фонд Чарнобыля.

Паглядзіце на гэтага чалавека, людзі, і запомніце яго
адкрытую, шчырую ўсмешку. Каб мы ўсе мелі такое
добрае, спагадлівае сэрца...

Гутарку з Пятром ЧАЙКОЎСКИМ і Алесем ГАТКОВІ-
ЧАМ "Пра хлеб, волю і спрах" чытайце на стар. 5.

ГЛАБАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ СУЧАСНАСЦІ

САВЕЦКАЕ

ГРАМАДСТВА:

КРЫЗІС ІДЭЙ

Праблемы савецкага грамадства хвалююць
сёння не толькі вучоных і палітыкаў, але і масы
людзей як у нашай краіне, так і за яе межамі.
Бо крызіс, здавалася б, унутрысаюзна можа
мець і глабальныя вынікі. Гэтай тэме прысве-

— Апоп Пагосавіч, у апошнія
гады вучоных, палітыкі, эканамісты
шмат спрачаюцца аб прычынах таго тупіка, у якім
апынулася савецкае грамад-
ства. Адны даказваюць, што
Сталін з кампаніяй адвяслі краі-
ну ад сацыялістычнага шляху
і загубілі рэвалюцыю. Другія —
што Ленін не змог убачыць у
Маркса нічога, акрамя ідэй на-

сілля. Трэція — што Расія з-за
свайей эканамічнай, палітыч-
най, культурнай адсталасці не
была гатова да сацыялістыч-
ных пераўтварэнняў...

— А вы звярталі ўвагу, як да-
казваецца адсталасць перадрэ-
валюцыйнай Расіі? Параўноў-
ваюць эканамічныя, адукацый-
ныя і іншыя паказчыкі ўсёй

Расійскай імперыі з аналагічнымі
паказчыкамі метраполіі Брытан-
скай або Французскай імперыі.
Гэта некарэктны прыём, якім
доўга карысталіся нашы палітыкі
і гісторыкі. Між тым факты і
аб'ектыўныя лічбавыя паказчыкі
пераконваюць, што на пачатку

(Заканчэнне на 3-й стар.).

РОЗДУМ КАМЕНТАРА

КАНЕЦ ГЕГЕМОНІІ

ЗАЯВА

ЖЫВЕ НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ!

На скрыжальях нашай гісторыі адбіта мноства падзей, якія сталі паваротнымі ў лёсе народа, але з такой дакладнасцю, як апошняя з найважнейшых, відаць, не зафіксавана ні адна. 1991 год, 25 жніўня, нядзеля, 20 гадзін 08 мінут — у гэтае імгненне ўспыхнулі на таблі ў ДOME ўрада лічбы, якія засведчылі: Закон “Аб наданні статуса канстытуцыйнага закона Дэкларацыі Вярхоўнага Савета БССР аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР” прыняты сесіяй Вярхоўнага Савета рэспублікі аднагалосна. Гэта значыць, што Беларусь стала суверэннай, незалежнай.

І яшчэ будзе запісана ў гісторыі: за незалежнасць змагалася, незалежнасць вырвала з боем парламенцкая апазіцыя БНФ. Будзем аб’ектыўнымі: гэта яе перамога.

Яшчэ ўчора, 24 жніўня, ніхто б не ўзяўся прадракаць з упэўненасцю, што парламент стане такім паслухмяным волі апазіцыйнай меншасці. Здаецца, упершыню дэпутаты ад БНФ адкрыта ўнеслі ў залу нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг і патрабавалі ўстанавіць яго разам з дзяржаўным флагам БССР. Але маўклівай і насцярожанай партыйнай большасці ўдалося адхіліць прапанову апазіцыі. Ды гэта не аслабіла яе ваяўнічага пылу, а здаецца, толькі раззлавала. Патрабаванні аб адхіленні ад пасады старшыні Вярхоўнага Савета Мікалая Дземянца, усяго Прэзідыума ад выканання яго абавязкаў, забароны кампартыі Беларусі і нацыяналізацыі яе маёмасці — хвалямі ўзнімала шторм апазіцыі БНФ. Маўчала амаль што дэмаралізаваная камуністычная большасць.

З майго пункту гледжання, апазіцыя, заўсёды спасылаючыся на канстытуцыйнае права, Закон, сама не надта цырымонілася з Законом. Гаворачы ад імя ўсяго народа, пагражаючы натоўпам, сабраным перад Домам урада, выстаўляючы ультыматум: альбо вы прымаеце нашы патрабаванні, альбо мы ствараем паралельныя структуры ўлады, апазіцыя дамаглася сваёй тактычнай мэты — атмасфера псіхалагічнага ціску адняла яе і здольнасці дзейнічаць у парламенцкай большасці. Але апазіцыя дзейнічала! За ўсім гэтым відаць была добрая падрыхтаванасць, дакладны аналіз сітуацыі ў краіне і яснасць палітычных мэтаў.

Як сказаў потым на прэс-канферэнцыі пасля сесіі Вярхоўнага Савета лідэр апазіцыі БНФ Зянон Пазняк, з самага пачатку путча апазіцыя рыхтавалася да барацьбы, яна арганізавала мітынгі, узнімала і гуртавала дэмакратычную грамадскасць. “Мы працавалі як ніколі, за кароткі час падрыхтавалі да сесіі 15 важных праектаў заяў з адпаведнымі патрабаваннямі. Таму і прыйшлі на пасяджэнне з цэлым пакетам дакументаў, а дэпутаты-камуністы не мелі на руках нічога”.

Мне здаецца, яны не мелі нічога на руках, бо няма нічога, акрамя жадання выжыць, ні ў галаве, ні ў сэрцы. Адсутнасць перакананняў і яснай мэты, якая адпавядала б сапраўдным інтарэсам народа і дзяржавы, — вось у чым трагедыя гэтых людзей. Назіраючы за ходам палітычнай бітвы ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета БССР, я шукаў адказу на пытанне: чаму ніхто з камуністаў не бароніць, хай сабе і без шансаў перамагчы, сваіх “камуністычных ідэалаў”? Чаму яны ўсе такія бездапаможныя? Колькі ўжо гадоў перабудова, колькі новых партый і лідараў заявілі аб сабе з трыбун мітынгаў. Толькі не бачна было на трыбуне камуніста, і не чуно яго голасу.

Відаць, няма чаго сказаць. Гэта — адно. А другое: Камуністычная партыя вырадзілася з партыі рэвалюцыйнага дзеяння ў партыю кабінетных работнікаў розных рангаў. Добра і лёгка было тады, калі ўсе падпарадкоўваліся тваёй волі па аднаму толькі тэлефоннаму званку.

І ўсё ж такі не дамаглася б свайго апазіцыя, не дапамажы ёй Гарбачоў сваёй заявай аб тым, што ён пакідае пост Генеральнага сакратара ЦК КПСС, указамі аб дэпартызацыі розных дзяржаўных структур і прыпыненні дзейнасці партыі, нацыяналізацыі яе маёмасці. Большасць у беларускім парламенце была канчаткова дэмаралізавана, апазіцыя ж цяпер без асаблівых намаганняў дабілася канчатковых мэтаў. Закон аб канстытуцыйным статусе Дэкларацыі аб незалежнасці Беларусі быў прыняты аднагалосна.

Аналізуючы гэтую “згоду” паміж большасцю і апазіцыяй, некаторыя робяць катэгарычны вывад: не патрыятычныя пачуцці, не думкі пра лёс Бацькаўшчыны ўзялі верх у камуністаў, а кан’юнктура — падзеяца — было куды. Тым больш, што галасаванне было пайменным — каму ахвота “засяціць” сябе! Але, на маю думку, не ўся большасць галасавала за суверэнітэт Беларусі з пачуцця страху, ёсць і ў гэтым палітычным асяроддзі людзі, якія думаюць, а не толькі выконваюць інструкцыю.

Сярод фактараў, якія паспрыялі абвясчэнню нашай незалежнасці, быў і такі, як назваў яго нехта з дэпутатаў, — дыктатура новай дэмакратыі ў Расіі. Не ўсе на сесіі падзялялі гэтую думку. Нават вядомы дзеяч апазіцыі дэпутат П. Садоўскі паспрабаваў змякчыць ацэнкі ў адрас цяперашняга кіраўніцтва Расіі. Не ўся прэса была згодна з тэзісам “дэмакратычнай дыктатуры” “старэйшага брата”. Аднак падставы для гэтага ёсць. Варта прыгадаць толькі гнеў Украіны і збытаннасць Беларусі, калі ў адказ на абвясчэнне незалежнасці высокія асобы дэмакратычнай Расіі прыгразілі ім тэрытарыяльнымі прэтэнзіямі. Канфлікт, можа, і ўладзіцца, але з памяці гэта так лёгка не сатрэцца.

Аднак у рэшце рэшт мы маем суверэнную Беларусь. Мы настолькі спышаліся здзеіснаць гэты акт, што нават не падумалі аб назве новай незалежнай дзяржавы. Толькі адзін з дэпутатаў, ужо калі быў прыняты Закон Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, нясмела нагадаў пра назву. Але яго не пачула нават апазіцыя. Відаць, ад эйфарыі нечаканай перамогі.

Нас ніхто не кінуў прызнаваць дэ-юрэ і дэ-факта, як нашых суседзяў прыбалтаў, да нас не едуць дыпламаты, так што з незалежнасці мы маем пакуль адну маральную сатысфакцыю. Але мяне непакоіць адно: ці не станецца з Законом аб суверэнітэце так, як з законам аб мове — закон ёсць, а мовы як не было, так і няма.

В. КРАСЛАЎСКІ.

Вярхоўны Савет Беларускай ССР прыняў пастанову аб часовым прыпыненні дзейнасці КПБ—КПСС на тэрыторыі рэспублікі. Прынята таксама рашэнне правесці праверку дзейнасці партыйных органаў усіх узроўняў для высвятлення іх дачынення да дзейнасці ГКЧП. Савету Міністраў БССР даручана аплатаць памяшканні архіваў, сакрэтнага справаводства, урадавай тэлефоннай сувязі КПБ—КПСС і ЛКСМБ. У падтрымку гэтай пастановы ля будынкаў, дзе размяшчаюцца партыйныя органы, праходзяць мітынгі, маніфестацыі, пікетаванні. На жаль не абыходзіцца і без перагібаў. Знаходзяцца людзі, якія абвінавчваюць у падтрымцы путча ўсіх камуністаў, патрабуюць над імі расправы. І таму ў час такіх мітынгаў не абыходзіцца без эмоцый, зневажанняў зусім невінаватых людзей.

НА ЗДЫМКУ: пікеты ля будынка ЦК КПБ у Мінску.

У МИНИСТЕРСТВЕ ЮСТИЦИИ БССР

РЭГІСТРАЦЫЯ АДМЕНЕНА

26 жніўня міністр юстыцыі БССР Л. Дашук выдаў загад аб ануляванні факта рэгістрацыі Камуністычнай партыі Беларусі. У ім, у прыватнасці, гаворыцца, што Міністэрствам юстыцыі БССР 3 чэрвеня 1991 года прынята рашэнне аб рэгістрацыі КПБ і кіраўніцтву кампартыі выдадзена пасведчанне № 100. У сувязі з тым, што яно заняло няправільную пазіцыю ў адносінах да ГКЧП, які захапіў уладу ў краіне неканстытуцыйным шляхам, Вярхоўны Савет БССР пастановай ад 26 жніўня часова прыпыніў дзейнасць партыі.

Улічваючы, што факт рэгістрацыі КПБ супярэчыць указанай пастанове Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, гаворыцца далей у загадзе, рашэнне аб рэгістрацыі Камуністычнай партыі Беларусі адмяняецца, а пасведчанне аб яе рэгістрацыі ануляваецца.

МІЖНАРОДНЫЯ ВЫСТАЎКІ

Чарговая міжнародная выстаўка серыі “Пра-мэкспа-91” польскіх фірм і іх заходніх партнёраў прайшла ў комплексе Гандлёва-прамысловай палаты БССР у Мінску. Наведвальнікі змаглі пазнаёміцца з вялікім асартыmentам адзення і парфуму, электрабытавых прыбораў і інструменту, іншых вырабаў. Зацікаўленыя спецыялісты заключылі кантракты на пакупку іх. Тут жа былі праведзены папярэднія перагаворы аб стварэнні беларуска-польскіх сумесных прадпрыемстваў.

Характэрна, што многія фірмы ўдзельнічалі ў такой выстаўцы

ўпершыню. Так што асартыment вырабаў, якія плануецца ў будучыні прадаваць у Бела-

ВЫХОДЗІМ ШЧЫЛЬНЫМІ РАДАМІ

Старшыня Савета Міністраў БССР В. Кебіч, члены ўрада М. Мясніковіч, С. Брыль, У. Пілота, І. Кевіч, А. Шахловіч, М. Дзялчук, С. Лінг, М. Косякаў, У. Заламай выступілі з наступнай заявай:

“Выказваючы свае адносіны да падзей, якія адбываюцца ў краіне і рэспубліцы, асуджаючы спробу дзяржаўнага перавароту, негатыўна адносячыся да дзейнасці кіраўніцтва ЦК КПСС ад 21 жніўня 1991 года, лічым немагчымым сваё далейшае знаходжанне ў кіруючых органах кампартыі Беларусі і прыпыняем сваё членства ў КПСС.

Мы выходзім з неабходнасці кіраўніцтва выканаўчай уладай у Беларускай ССР незалежна ад чыйго-небудзь уплыву, а выключна ў строгай адпаведнасці з Канстытуцыяй і законам рэспублікі. Гэта з’яўляецца нашай прынцыповай пазіцыяй, і мы спадзяёмся на правільнае яе разуменне.”

У САВЕЦЕ ФПБ

НЕЧАРГОВЫ ПЛЕНУМ

Пярвічная арганізацыя кампартыі спыніла сваю дзейнасць у апарате Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. Аб гэтым было заўважана на прайшоўшым 27 жніўня ў Мінску нечарговым пленуме савета ФПБ.

Удзельнікі пленума падтрымалі прынятае прэзідыумам СФПБ рашэнне аб неметазгоднасці дзейнасці ў органах Федэрацыі і яе членскіх арганізацыйных структураў якіх-небудзь палітычных партый або рухаў. Кіраўнікам ФПБ і яе членскіх арганізацый, саветаў і камітэтаў прафсаюзаў рэкамендавана на перыяд ажыццяўлення выбарных паўнамоцтваў прыпыніць членства ў партыях.

Пленум адобрыў прынцыповую пазіцыю прэзідыума СФПБ у сувязі з палітычнай сітуацыяй, выкліканай дзяржаўным пераваротам.

Пленум падтрымаў зварот прэзідыума СФПБ да Вярхоўнага Савета БССР, урада рэспублікі з заклікам правяліць паслядоўнасць ва ўмацаванні суверэнітэту Беларусі, не дапусціць зніжэння ўзроўню жыцця працоўных, згортвання прапоў і асабістых свабод чалавека.

ЗВЫЧАЙНАЯ РАБОТА

У ЦК ПРАЦУЮЦЬ... СЛЕДЧЫЯ

У сувязі з узбуджэннем крымінальнай справы па фактах, названых у сродках масавай інфармацыі, аб падтрымцы радаў грамадска-палітычных арганізацый і асобных арганізацый улады і кіравання БССР антыканстытуцыйнага ГКЧП, які ажыццявіў змову і ваенны пераварот з мэтай захопу ўлады, група следчых Пракуратуры БССР пачала следчыя дзеянні.

Карэспандэнт БЕЛТА сустрэўся з кіраўніком групы — начальнікам следчай часці Пракуратуры БССР Валерыем Собалевым і ўзяў у яго кароткае інтэрв’ю. — Сёння мы праводзім выманне, а пры неабходнасці — і вобшык з мэтай адабраўня ўсіх дакументаў Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, якія адносяцца да дзейнасці антыканстытуцыйнага ГКЧП, для таго каб прааналізаваць, як яны рэалізаваліся.

Следчыя дзеянні праводзяцца ў строгай адпаведнасці з Крымінальна-працэсуальным Кодэксам БССР пры ўдзеле прадстаўнікоў ЦК КПБ і членаў камісіі Савета Міністраў БССР, якія аплатавалі памяшканне.

З сейфаў канфіскаваныя маючыя для нас цікавасць дакументы. Ідзе звычайная следчая работа. Прадстаўнікі ЦК КПБ ніякіх скаргаў і прэтэнзій не заявілі.

русі, значна расшырыцца. НА ЗДЫМКУ: у выста-

вачнай зале. На пярэднім плане экспанаты фірмы “Метабо” з Германіі.

(Заканчанне.
Пачатак на 1-й стар.)

першай сусветнай вайны гэта была адна з найбольш развітых краін свету.

Сёй-той сёння лічыць, што цяжкасці савецкай сістэмы ўзніклі ў выніку дэфармацыі марксісцкай тэорыі ва ўмовах патрыярхальнага сялянскага грамадства, у якім пачаліся першыя сацыялістычныя пераўтварэнні. У гэтай сувязі цяжка лагічна растлумачыць, чаму ўжо сялянства, якое вызвалілася ад путаў патрыярхальнасці, стала аб'ектам самага жорсткага разгрому.

Сапраўдныя мэты большавікоў у адносінах да сялян, на мой погляд, заключаліся не ў перадачы ім зямлі, а ў тым, каб, ліквідаваўшы аднаасобныя гаспадаркі і ў перспектыве аб'яднаўшы іх, ператварыць у «фабрыкі зерня», як раіў Энгельс, г. зн. фактычна выкарніць сялянства, як такое. У гэтым і ў многім іншым на практыцы ператвараліся ў жыццё тэарэтычныя пастулаты ідэйных настаўнікаў.

— Калі я правільна зразумеў вашу думку, крызіс савецкага грамадства абумоўлены звычайнай дактрынай. Але яна была такая лагічная, перакананая, у ёй ярка выказаны гуманістычныя акцэнты. І як жа з ідэй сацыяльнай роўнасці мог вырасці ГУЛАГ?

— Цікавае пытанне. Каб разабрацца ў ім, карысна перачытаць ранніх утапістаў. І ўжо ў «Горадзе Сонца» Тамаса Кампанелы вы ўбачыце савецкае грамадства 30-х гадоў, але... вачамі іншаземца, якога суправаджае дасведчаны гід-прапагандыст.

Карысна таксама ўгледзецца ў гістарычны кантэкст, у якім ствараліся першыя утопіі. Гэта быў пераломны час, калі пад уплывам новых навуковых адкрыццяў і новых эканамічных рэалій змянялася бачанне еўрапейцамі акаляючага свету. Іерархічнае светаўспрыманне феадальнага сярэднявечча выцягнулася ідэяй механічнай аднароднасці прыроднай і сацыяльнай прасторы. На гэтым фоне адраджаліся забавы каштоўнасці сацыяльнай роўнасці і справядлівасці. Але змена сааслоўнага размежавання маёмасным не ўсіх магла задаволіць, і дэмакратычная думка білася над пытаннем аб тым, як, на якой падставе трэба ўраўнаваць людзей, каб грамадства стала ідэальна справядлівым, свабодным і шчаслівым. Вось тут і настаў час камуністычнай утопіі. На пастаўленае жыццёвым пытаннем яна дала прасты адказ: ураўнаваць людзей трэба па ўсіх параметрах, прытым раз і назаўсёды.

Тут, на мой погляд, ключ да разумення многіх падзей нашай нядаўняй гісторыі: фундаментальная для дэмакратыі катэгорыя роўнасці была паступова падменена катэгорыяй аднастайнасці, аднароднасці, якая ператварылася, па сутнасці, у вызначальную каштоўнасць. Гэтую падмену адразу, здаецца, не заўважылі, і многія гуманісты схіляліся тады да падобных ідэй.

— Але Маркс і Энгельс выказваліся супраць грубога ўраўняльнага камунізму, які абяпіраўся на «зайздрасць і прагу нівеліравання»...

— У Маркса і Энгельса канцэпцыя больш складаная і супярэчлівая, чым у іх папярэднікаў. Супярэчнасці часта цяжкаўлоўныя ў тэорыі. Але калі яны ўвасабляюцца ў практыку, дзеянні набываюць уласную логіку, выцягваючы ўсе, што ёй не адпавядае, у «закадравую рыторыку». У даным выпадку такой рыторыкай аказаліся гумані-

стычныя ідэалы тэорыі. У цэлым жа паглядзеце, якая вырысоўваецца мадэль. Чалавек поўнаасцю залежыць ад грамадства, не будучы абаронены ні ўласнасцю, ні прафесіяй, а грамадства абсалютна незалежна ад асобнага чалавека, паколькі ён не унікальны, лёгка замяняецца любым іншым.

— Адсюль вядомы сталінскі тэзіс: «у нас немагчыма няма?»..

— Вядома. І грамадства поўнаасцю кантралюе жыццёзабеспячэнне свайго грамадзяніна шляхам цэнтралізаванага раз-

рэгулявання грамадскіх адносін. Самі адносіны будаваліся такім чынам, каб забяспечыць прырытэт пасрэднасці. Чым менш выяўлены здольнасці, імкненне да поспеху, асабістая арыгінальнасць, тым больш камфортна жыць у такім грамадстве. Эканамічная, палітычная, ідэалагічная сістэмы ў СССР у роўнай меры адштурхоўвалі навізну. Прадукцыйнасць працы ўсе больш адставала ад перадавых краін. А галоўнае, вытворчасць, якой кіравалі цэнтралізавана, становілася ўсе больш стратнай, малаэфектыўнай. Навукова-тэхнічны прагрэс у такіх умовах

ворыцца ў вашай новай кнізе «Чалавечы інтэлект у Сусвеце, які развіваецца: вытокі, станаўленне, перспектывы». Напэўна, аналіз гэтай сітуацыі дае багаты матэрыял для раздумяў?

— Наўрад ці не самая страшная прыкмета паслярэвалюцыйных дзесяцігоддзяў — накіроўваемая дэградацыя маральнай свядомасці, якая стала набываць характэрныя рысы першабытнасці. Сутнасць «пралетарскай маралі», супрацьпастаўленай «крывадушнай буржуазнай ма-

бязмежнымі запасамі лесу і іншых прыродных рэсурсаў забяспечвала стабільную жыццядзейнасць дзяржавы. Але з-за асаблівасцей эканамічнай арганізацыі гэта не прыводзіла да рэальнага развіцця гаспадаркі. Па меры ж таго, як сусветны энергетычны крызіс слабеў, зніжаліся цэны на нафту, а сабекошт яе здабычы ўзрастаў (часткова з-за фарсіраванай, з парушэннем тэхналогіі, эксплуатацыі радовішчаў), рух да бяздоння стаў відавочным. Успомніце канец 70-х — пачатак 80-х гадоў, доўгія чэргі ў магазінах, нарастаючае раздражненне. Цяпер многія пра гэта забыліся, звязваючы ўсе цяжкасці з памылкамі перабудовачных гадоў.

— Сённяшні крызіс сацыялістычнай сістэмы вы звязваеце з пачатковымі заганамі тэарэтычных падстаў. Ці вынік са сказанага, што утопія канчаткова зыходзіць у мінулае, ці яна яшчэ здольная ўплываць на сацыяльныя падзеі?

— Я б вылучыў тут два аспекты. Думка аб тым, што праблемы няроўнасці можна вырашыць метадам «адабраць і падзяліць», усё яшчэ бударажыць розумы. Часта яна прымае своеасаблівыя рэлігійныя афарбоўкі, уплывае на міжнародныя адносіны. Застанеца спадзявацца, што сацыялізм у яго мадэлі, што склалася, стане набыткам гісторыкаў.

Сацыялістычная ідэя ўтрымлівае яшчэ адзін важны элемент, які не варта недаацэньваць. Гэта думка пра тое, што чалавек здольны свядома арганізаваць адносіны і законы грамадства згодна патрабаванням розуму. Хіба не прагледваюцца менавіта ў наш час сімптомы ажыццяўлення гэтай мары? Вывучаючы гісторыю, заканамернасці крызісаў у прыродзе і ў грамадстве, можна пераканацца, што яны заўсёды былі магутным фактарам прагрэсіўных змен. І цяперашні глабальны крызіс цывілізацыі — экалагічны, палітычны — ад многага людзей адвучае і многаму вучыць. Варта, напрыклад, ацаніць па заслугах той факт, што ўжо некалькі дзесяцігоддзяў найбольш масавыя сродкі паражэння не былі ўжыты і пры самых напружаных супярэчнасцях удавалася пазбегнуць непасрэднага сутыкнення паміж вядучымі ваеннымі краінамі. Або міждзяржаўныя кааліцыі, не накіраваныя супраць трэціх сіл. Такага ніколі ў гісторыі чалавецтва не было, людзі ў палітыцы заўсёды аб'ядноўваліся супраць іншых людзей. Не было раней і такой яўнай тэндэнцыі да добраахвотнай ліквідацыі нацыянальных межаў. Сёння гэты працэс далёка зайшоў у Еўропе, хутка можа пачацца ў Лацінскай Амерыцы, шэрагу іншых рэгіёнаў.

У апошнія дзесяцігоддзі сфарміраваліся сацыяльныя структуры, якія спалучаюць заахвочванне ініцыятывы «моцных» з абаронай «слабых». Такія структуры часткова ўжо пераносыцца і ў сферу міжнацыянальных адносін. Прычым тут важную ролю адыгралі антыімперыялістычныя выбухі ў краінах «трэцяга свету». Ва ўсіх гэтых падзеях таксама бачыцца рэалізацыя сацыялістычнай мары аб укараненні разумнага пачатку ў стыхію сацыяльных працэсаў.

— Усё гэта так. Але ці кампенсуюць згаданыя вамі тэндэнцыі вельмі трывожныя па сваёй сукупнасці супярэчнасці сучаснага свету?

— Думаю, што яны даюць надзею на спрыяльнае вырашэнне глабальных крызісаў з перспектывай выхаду зямной цывілізацыі ў якасна новую стадыю развіцця. Але адназначна на гэтае пытанне сёння нельга адказаць, гэта вялікая самастойная тэма.

САВЕЦКАЕ ГРАМАДСТВА: КРЫЗІС ІДЭЙ

меркавання даброт. Адсюль: чым больш бедныя грамадзяне, тым больш багатая дзяржава. Функцыю ж размеркавання прадуктаў, якія адчуваюцца ў работнікаў, непазбежна бяруць на сябе канкрэтныя людзі, якія разам з ёю атрымліваюць у рукі і рычагі ўлады. Гога не прайшло пасля Кастрычніка 1917 года, а Ленін ужо біў трывогу з прычыны пачварнай бюракратызацыі. Але бюракратызацыя была таксама запраграмавана тэарэтычнай мадэллю сацыялістычнага грамадства, як і тое, што размеркаванні даброт залежала не ад якасці работы, а ад лаяльнасці, а таксама ад наяўнасці асабістых сувязей.

— Вы лічыце, што зніжэнне якасці і таварны дэфіцыт, з якімі мы сутыкнуліся сёння, — непазбежны вынік палітыкі, арыентаванай на роўнасць?

— Яшчэ раз удакладню: гэта вынік падмены паняццяў. Роўнасць — вялікая каштоўнасць дэмакратыі. Але яна прагрэсіўная ў той меры, у якой службы агульнаму росту чалавечай разнастайнасці. Ператварваючыся ж у самацэту, роўнасць непазбежна становіцца антыподам разнастайнасці, і палітыка, пабудаваная на такой ідэалогіі, вядзе да сацыяльнага рэгрэсу. У 50-я гады англійскі вучоны Уільям Рос Эшбі сфармуляваў фундаментальны закон, сутнасць якога ў тым, што жыццяздольнасць сістэмы тым вышэйшая, чым большая яе ўнутраная разнастайнасць. Наша айчынная гісторыя апошніх дзесяцігоддзяў драматычна ілюструе гэты закон у яго адмоўным вымярэнні...

— Давайце вернемся да логікі падзей. Такім чынам, пасля 1917 года быў узят курс на нівеліраванне?

— Так, на фарсіраванае зніжэнне разнастайнасці сацыяльнай сістэмы. Ужо на першых этапах ён патрабаваў ліквідацыі дзесяткаў мільёнаў людзей, якія не ўкладваліся ў схему — «красны нацыі». Арыстакратыя, інтэлігенцыя, сялянства... Дзейнічалі па ўсіх правілах жывёлагадоўчага селекцыянерства, толькі наадварот. Спачатку «раскулачылі» мільёны самых моцных сялянскіх гаспадарак, пароўну размеркавалі зямлю, заклікалі «абагачацца», «культурна гаспадарыцца» (НЭП). Праз некаторы час усіх, хто дасягнуў поспеху, аб'явілі кулакамі і яшчэ раз «раскулачылі». Гэта значыць паслядоўна адарвалі ад зямлі, у значнай частцы фізічна ўгробілі самых разумных, працавітых сялян. А далей, каб блакіраваць новы рост разнастайнасці — маёмаснай, прафесійнай, ідэйнай і г. д., — давалася ператварыць насілле з «павялічанай бабкі гісторыі» (па Марксу) у норму

вельмі замаруджаны. Няхай гэта не здасца парадоксам, але многія факты сведчаць пра тое, што толькі ўдзел у гонцы ўзбраенняў часткова выратаваў нашу краіну ад поўнай стагнацыі.

— Парадаксальна тут сапраўды шмат. Бо сацыялізм уяўляўся як посткапіталістычная фармацыя, што адкрывае прастору для развіцця вытворчых сіл, якія скоўваліся адносінамі прыватнай уласнасці і эксплуатацыі.

— Праблема матывацыі працы заўсёды турбавала тэарэтыкаў камунізму. Раннімі утапістамі яна вырашалася зусім прымітыўна: калектыўнае выяўленне і пакаранне тых, хто ўхіляўся. Затым было прапанавана больш цікавае меркаванне: чалавек, які ўсвадомлівае, што працуе на калектыў, а тым самым на сябе, больш зацікаўлены ў выніках, чым той, хто працуе на эксплуататара, а значыць, і прадукцыйнасць яго працы павінна быць вышэйшай.

Толькі на справе аказалася, што псіхалагічна не адно і тое ж, ці з'яўляюцца ў ўласнікам сродкаў і прадуктаў працы ў рамках невялікага калектыву або працую «на сябе» праз шматмільённую дзяржаву, не адчуваючы залежнасці паміж вынікам працы і ўзнагародай. Апошняя думка занадта абстрактная, каб службы штодзённым стымулам працоўнай актыўнасці. А паколькі эканамічная сістэма аказалася пазбаўленай унутраных стымуляў, іх давалася знаходзіць у знешніх сферах — палітычнай, ідэалагічнай. Вытворчым стымулам сталі страх перад пакараннем і палітычны энтузіязм. І каб яны дзейнічалі доўгатэрмінова, неабходна было падтрымліваць стрэсавае светаадчуванне, адчуванне асаджанай крэпасці. Прапагандысцкія заклікі таго часу зыхацелі ваеннымі аналогіямі тыпу: «працоўны фронт», «бітва за ўраджай», «працоўны перамогі» «барачыба за чысціню», «армія працы», «камандзіры вытворчасці» і г. д. Усялякая рэлігійная або квазірэлігійная ідэалогія мае патрэбу ў «чорце». А ўнадта ідэалагізаваным савецкім грамадстве «вобраз ворага» зрабіўся галоўным рычагам працоўнай матывацыі. Без яго сістэма функцыянаваць не магла.

II

— Я ведаю, што вы вывучаеце гісторыю і перагісторыю маральнасці. Пра гэта шмат га-

Меня ВАРША
РОДЖАННЯ
ПАД
САТУРНАМ

105

— Ну, Тугоўскі, — засьмяяўся ён, калі пабачыў, што той глядзіць на яго, — уставай, пойдзем на рандку.

— Можаш сабе, — буркнуў Тугоўскі, не жадаючы з ім і размаўляць.

— Эх ты, сонька Тугоўскі, ты зусім нічога ня цяміш адносна жанчын... Яны б цябе засьмяялі-б і вадзілі-б вась так. — Пры гэтых словах узяў сябе за нос — пачаў вадзіць ува ўсе бакі па пакоі.

— Прыжджаў хутчэй, конскі партрэт, — злосьна сказаў Тугоўскі. Ён ужо ня мог больш цярэць гэтага сьпевака і карцэжніка, прыставаўшага да яго і кусаўшагася, як муха. Яшчэ-б хвілі — і Тугоўскі гатоў быў кінуцца на яго з палкай.

— Брава, брава, — закрычаў астральны чалавек з-пад кучы сваіх коўдраў... — Лоўка вы яго назвалі: "Конскі партрэт". Запраўды, у яго вочы вялікія, як у каня.

— Ты, зачыні коўдрай свой астральны дух, — сьмеючыся, глядзеш на яго Серада. І, сьмеючыся, паставіўшы люстэрка, як ня ў чым не было вышаў напудраны з пакою.

— А, добры вечар, грамадзянін Тугоўскі, — казаў астральны чалавек, працягваючы яму рукі. — І вы тут апынуліся сярод нас, — гаварыў, калі яны засталіся адны зноў. — Ну як жывяце? Даўно мы не бачыліся.

— А ведаеце, — усмяхнуўся Тугоўскі, — пацьвярджаеца тэорыя роджаных пад Сатурнам...

— Гэта нічога, — казаў сур'езна тонам праока астральны чалавек, — мы толькі павінны прызнаць, што над намі ёсьць вышэйшая сіла, якая кіруе намі. Мы павінны ведаць свае недахопы, свае слабасьці характару, але мы сваімі ўласнымі намаганьнямі павінны імкнуцца зьнішчыць іх...

106

Калі ведаеш наперад, дзе павалішся, тады лягчы можна абераччы сябе і падаслаць салому, праўда?

— А ўсё ж ткі гняце мяне псыхалёгія. Я больш не магу глядзець на будучыню з верай, калі я радзіўся пад Сатурнам...

— Вось ад гэтага я хачу вас папярэдзіць, — сур'езна глядзеш, прадоўжываў сваім скрыпучым непрыемным дыскантам астральны чалавек. — Гэта было-б зусім неправадловае разуменьне астралёгіі, як навукі. Калі-б вы, ведаючы, што радзіліся пад Сатурнам, апусьцілі рукі. Зусім не... Нам трэба больш змагацца, трэба быць больш упартымі, калі мы ведаем, што на нашай дарозе розы не растуць, а шыпы, і пападаюцца правалы велізарныя. Але кінем філэзофію. Скажу вам я па-сяброўску: канчайце ўніверсітэт... Атрымлівайце хутчэй дыплём, бо інакш вас затруць у жыцці такія людзі, як Серада ці Загорскі. Мая справа, зразумела, у баку, але я не магу глядзець спакойна на вашыя хвалюваньні, няпэўнасьць. Вы сталі нейкім змучаным, хворым, пажоўклым, быццам у вас пачаўся працэс сухотаў... Вы кашляеце? Не?

Тугоўскі адмоўна пакачаў галавой...

— Не?.. Тады добра... Мне самаму стала непрыемна, што я вам адкрыў ісьціну, а вы так блізка прынялі яе да сэрца, што зараз хварэеце за яе. Не рабіце гэтага... Больш веры ў сябе... Вы гэнэральны чалавек, Тугоўскі! Так, ня сьмейцеся! Вы яшчэ, можна сказаць, як дзяцёнак. І дзеля гэтага было-б праступленьнем, каб вы, чысты, ідэальны чалавек, не сапсуты жыццём, былі-бы зацэпты такімі эмігрантамі, як тыя, што жывуць у нашым інтэрнаце. Адзінае аружжа проці іх — гэта дыплём. Змагайцеся зараз за дыплём. Усімі сіламі за

107

дыплём інжынера ці доктара... Інакш вас заўтра ў жыццё ня пусьціць дурань з дыплёмам... Дыплёмаваны дурань. Разумеете вы гэта, так ці не?

— Выбачайце, — пачаў Тугоўскі, — я вучуся для навукі, а не для дыплёма...

— Ах, як вы мяне не разумеете, мілы чалавек, — заварушыўся астральны чалавек. — Справа не ў выразах, мы не гімназісты з вамі, каб спрачацца з-за слоў... Усё роўна, як вы там будзеце вучыцца: для навукі ці не, але вам патрэбны дыплём. Паверце мне, астральнаму чалавеку з дагарэўшым жыццём. Я не казаў можа быць усяго, каб не стаў сам перад варотамі могілак, перад канцом майго стракатага й бескарыснага жыцця. Цяпер, калі нікога няма ў інтэрнаце, я скажу вам: у мяне сухоты ў апошняй стадыі. Кожны дзень я выплёвваю чырвоныя кавалачкі крыві, кожны дзень я выхарківаю жыццё... Паслухайце, якія ржавыя петлі скрыпяць у маіх грудзях. Хутка, хутка ад мяне застанеца адно астральнае цела... Але ж былі часы, калі я не валаўся так пад коўдрамі, як зараз. Вы ня думайце, я студэнт апошняга курса юрыдычнага факультэту, я быў афіцэр аўстрыйскай арміі. Я жыў і лічыў студэнтам... Але, што зробіш. Я атрымаю свой дыплём тады, калі буду ляжаць у магіле... Як прыгожа, праўда? Мне пакладуць мой дыплём доктара юрыдычных навук заместа вянка на магілу. — Ён памаўчаў крыху, зноў прадоўжываў: — Дык вась усё гэта кажу я вам для таго, каб вы зразумелі, што я зусім не зацікаўлены ў вас: г. ё. мне ўсё роўна, ці будзеце вы веруючым будыстам і астралёгам, ці будзеце веруючым інакш або зусім бязверуючым. Абсалютна не

108

зацікаўлены я ў тым, будзе ў вас дыплём ці не. Але я хачу вам даць раду... Даць раду, таму што як старэйшы і бачыўшы жыццё, па-другое, як чалавек, катораму час гніць. Жывіце, красуйцеся, гуляйце й расьціце, мілы чалавек Тугоўскі. Гляджу я на вас і дзіўлюся: колькі ў вас яшчэ маладосці, сілы, неіжытай энергіі, якія вы проста не пускаеце ў справу. Кіньце ўсе гэтыя сілы на заваяваньне дыплёму!

Тугоўскі маўчаў. Ён толькі глыбока ўздыхнуў, калі астральны чалавек скончыў сваю доўгую прамову.

— А вы можа кахаеце? — запытаў ціха астральны чалавек. — Выбачайце за няскромнасьць.

— Прызнацца шчыра, — усмяхнуўся Тугоўскі, — кахаю...

— Кіньце, мілы чалавек, кіньце. Кахаць вы будзеце тады, калі ў вас будзе дыплём, — праўда. Падумайце самі, каго вы зараз можаце кахаць. У самага, кажуць, ні кала ні двара... Самі яшчэ дзяцёнак... Каго тут кахаць? Ды не, кіньце, проста адлажыце гэтую справу на задні двор. Цяпер займайцеся больш паважнымі справамі. Будзе ў вас дыплём, будзе ахвота да гэтага добра, а жанчын знойдзеце, колькі захочаце...

Тут ён закашляўся, зноў схаваўся пад свае коўдры. Тугоўскі задумаўся над яго словамі й вылецеў з пакою.

III

Усё ж такі шмат правадловага казаў астральны чалавек! Дыплём! Гэта маяк у цемры яго жыцця! Ня раз можа быць у бурную ноч жыцця, калі ён

109

будзе гінуць і будзе кідаць у сьвет крык "Ратуйце", гэты дыплём будзе пасылаць яму сьвет ратунку! Без дыплёму яго "затруць у жыцці", як казаў астральны чалавек. Трэба запраўды кінуць на час каханьне і Вярхоўскую. Адно павінна стаяць перад ім зараз — гэта дыплём.

Ён пачаў акуртна хадзіць на лекцыі. Кожны ранак, калі яшчэ інтэрнат спаў і ў пакоях было цёмна, ён уставаў, мыўся, апраўваўся і выходзіў на вуліцу. Прага ўжо шумела. Працоўная Прага ўставала вельмі рана. Па вуліцах валіла шумная армія чыноўнікаў, работнікаў і вайсковых. Дзеньнае пападаўся прафэсар. Чэскія прафэсары ўстаюць напэўна за ўсіх прафэсараў свету раней і нідзе не пачынаюць так рана лекцыі, як у Чэхіі.

У 7 гадзін зімой першая лекцыя чытаецца яшчэ пры электрычным асьвятленьні. Тугоўскі хадзіў акуртна на першыя лекцыі, хадзіў з сыстэматычнасьцей зьяўляўшага на раньняе набажэнства, але з кожным днём усё больш, больш адчуваў разачараваньне. Прафэсары не давалі яму таго, што ён ад іх чакаў. Асабліва не падабаўся яму адзін прафэсар народнай гаспадаркі, або палітычнай эканоміі. Ён увесь блішчэў: блішчэлі яго залатыя зубы, блішчэў новенькі касцюм, блішчэла залатая брошка ў гальстук, блішчэлі лаірккі, блішчэла залатое пяро ў вечнай абсады, блішчэлі яго жоўтыя рукавічкі, калі ён выходзіў на вуліцу. Гэта быў прафэсар, якога ён бачыў на вуліцы ў Празе, які увесь час жыў у Парыжы й Жаневе, як сябра нейкага Міжнароднага Бюра Працы пры Лізе Нацыяў. У час яго адсутнасьці лекцыі чытаў яго асістэнт, з тварам круглым, як месяц у поўнату — тыповы лавачнік гаспадарнага магазіну. Лекцыі прафэсара вельмі цаніліся, й на іх было вельмі

110

цяжка папасць, бо приходзілі студэнты з усіх факультэтаў, а часамі й прыватная публіка. Адзін раз ён пачуў гэтага залатазубага прафэсара. Ён прыйшоў рана, ведаючы, што будзе прафэсар. Высокі дом і той глядзеш на яго сваімі велізарнымі каменнымі глыбамі сьцен, як сымбаль вечнасьці тэй навукі, якая палася ў яго абоймах. Маршыроўкі шырокія з калёнамі ў прыгожым архітэктурным стылю, які ён яшчэ ня мог нават пазнаць; ня то сопейскім, ня то карыпскім з нейкімі моднымі дадаткамі лісткаў і завіткаў, прывалі яго ў шумную прасторную аўдыторыю. Прафэсара яшчэ не было. Студэнты, як вучні, шумелі, сьмяяліся, жартавалі, хадзілі ўзад і ўперед, нават пералазілі парты. Больш усёго бестурботнымі й лёгкадумнымі здаваліся чэхі. У параўнаньні з задумнымі сур'езнымі эмігрантамі яны выглядалі проста дзяццямі. Беларусы з чырвонымі* вясковымі тварамі, маладыя й вясылыя, глядзелі на ўсё адкрытымі ратамі, як вясковыя бабы на дзіва. Яны ўсё прыймалі радасна, без задніх думак, яшчэ ні ў чым не разачараваныя, як дзеці, спакойна глядзешы на вагон і ня ведаўшыя, што гэты вагон іх апаліць. Тугоўскі падумаў: "Як добра быць такім радасным, незадуманым чалавекам, прыймаючым сьвет такім, якім ён ёсьць". Ён быў іншым. Жыццё прайшло па яго душы цяжкім плугам, пакінуўшы барозны. Яму заўсёды давалі на выгляд больш гадоў, чым ён іх меў. Цяпер ён чуў, што стаў яшчэ

Працяг.
Пачатак у №№ 23 — 35.

111

больш старым, маладым гадамі, але старым душой. Жыццё ў Празе пакінула ў ім не адну базану мукі й здавалася толькі пакутай.

Тугоўскі спыніўся і аглядзеш аўдыторыю. Беларусы махалі яму рукой, даючы знак, што яны маюць для яго меісца на партах. Высокі Бурак, маючы сваімі вялікімі працоўнымі рукамі, крычаў на ўсю аўдыторыю. Тугоўскі неахотна пайшоў на заклік да сваіх землякоў і зараз жа наваліўся на Бурака:

— Ты чаго крычаў, як быццам на полі пры сільным ветру... Памятай, што ты не на вёсцы.

У гэты час увайшоў прафэсар. Настала магільная ціша. Усе замёрлі й заскрыпелі алоўкамі па палеры. З самых першых слоў прафэсара Тугоўскі пачаў яго ненавідзець. Прафэсар абараняў капіталізм, лаючы марксызм. Ён злосьна высьмееваў сацыялістаў, паказываючы пры гэтым поўны рот залатых зубоў.

— Больш 30 гадоў, — казаў ён, — я вывараў марксызм. На працягу гэтага пэрыяду параўніваў, на падставе доўгіх навуковых досьледаў зрабіў выснову. У сьвечце пануе асоба-адзінка і эканамічныя інтарэсы гэтай адзінкі. Імкненьні да эканамічнага росквіту адзінкі не прэрэччуць грамадскім інтарэсам, наадварот, яно іх толькі разьвівае. Возьмем які-небудзь прыклад, з якога вам стане яснай мая думка. Возьмем, напрыклад, якога-небудзь півавара. У Пільзэне жыве чалавек, маючы невялікі завод з дрэннымі старымі машынамі. Піва выходзе горш, чым з іншых заводаў, праца дрэнна аплочываецца. Ён хоча выратаваць сваё прадпрыемства, ён хоча атрымаць больш зыску. І вась ён заводзе новыя машыны, ён прывозе новых інжынераў, ён павялічвае завод. Ён хоча якой-бы то

112

ні было цэнай павялічыць свой зыск. Але для гэтага ён павялічвае якасьць піва. Машыны павялічваюць яму колькасьць яго, а павялічваючы колькасьць, ён павялічвае якасьць піва, магчымасьць выпускаць яго танней. Такім чынам, што ж стала... Негатыўнае, чыста згаістычнае імкненьне півавара атрымаць як мага зыску прымусіла яго зрабіць шмат дадатных крокаў павялічыць якасьць піва, паменьшыць яго цану, павялічыць плату рабочых. Значна, яго згаістычнае імкненьне для нажывы мела зусім дадатнае грамадскае значэньне! Дык вась, вы бачыце, што імкненьне адной асобы разбагацець — зьяўляецца карысным для ўсяго грамадства!..

Тугоўскі задумаўся: ці праўду кажа гэты залатазубы прафэсар? Ён успамінаў, што калісьці ў Харкаве, калі ён быў яшчэ рэалістам, у аддзеле прапаганды дзянікінскай арміі расейскі аканаміст прафэсар Лявіцкі² даказываў гэтую самую думку. Як дзіўна аднадумны гэты два прафэсары, аб існаваньні адзін аднаго, напэўна, нават ня ведаючых. Вось што знача буржуазная навука. Гэты прафэсар кладзе ідэйны фундамент усёй чэскай тэхнікі! Так думае напэўна прафэсар фізікі й хіміі, матэматыкі й астралёгіі: так думаюць яны ўсе, выхаванцы маладога пакаленьня. Так пачынае думаць пакрыху й кожны студэнт, апраўдваючы ўсю існуючую сыстэму эканамічнага панаваньня адзінка.

¹Зыску — прыбытку.

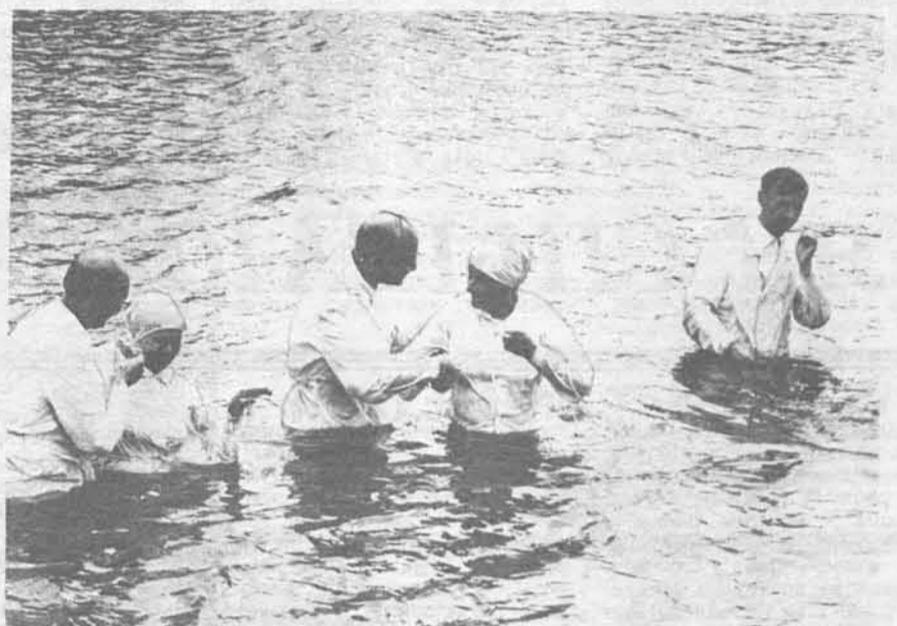
²Лявіцкі Арэст Іванавіч (1848 — 1922), украінскі гісторык, правазнаўца, археограф, архіваіст і пісьменнік, акадэмік АН УССР (з 1919).

ДЗЯРЖАВА І РЭЛІГІЯ

У Брэсце на рацэ Мухавец адбыўся абрад хрышчэння. Яго правялі некалькі абшчын Царквы Евангеліс-

цкіх хрысціян-баптыстаў. У рытуале прынялі ўдзел таксама місіянеры з Францыі і Канады. Здзей-

сніўшы абрад, больш трыццаці брэстаўчан прынялі новую веру. НА ЗДЫМКУ: у час богаслужэння

ля ракі Мухавец; абрад воднага хрышчэння на рацэ Мухавец. Фота Э. КАБЯКА.

З Пятром Чайкоўскім і Алесем Гатковічам была папярэдняя дамоўленасць: яны прыедуць з Маладзечна, дзе абодва гасцявалі ад пачатку жніўня ў сваіх краўных, у Мінск і зойдуць у рэдакцыю ў аўторак, 20-га. Але 19 жніўня здарылася тое, ад чаго яшчэ і сёння не толькі мы, а і ўвесь свет не супакоіцца — дзяржаўны пераварот у краіне. З песімізмам паглядаючы на гадзіннік (час сустрэчы набліжаўся), я быў перакананы: не прыедуць. Не прыедуць ні сёння, ні заўтра, бо не да гасцін ужо ім, відаць, адна думка дакучае: як хутчэй выбрацца з гэтага савецкага пекла ды вярнуцца назад, у ціхую, спакойную Англію.

Я пашкадаваў, што не пабачу болей маіх чытачоў, але зумеў стан іх душы. Ды шэптам праз дзень, а было ўжо 22 жніўня, калі рэчам па краіне адбываліся з Масквы першыя воклічы перамогі над неаблышавіцкай рэакцыяй, расчыняюцца дзверы, і Пётр з Алесем працягваюць мне рукі для прывітання. Вядома ж, і гамонка наша пра тое пайшла, пра што ў тых дні ў нас гаварылі ўсе. Але на маё пытанне, як яны сустрэлі падзеі ў нашай краіне, я не пачуў хуткага адказу і не ўбачыў радасці ў лачках двух беларусаў з Англіі. Наадварот, я ўбачыў збянтэжанасць і няўпэўненасць на іх твары. Пасля паўзы Алесь, глядзячы на дыктафон на маім сталі, прамовіў:

— Ці нам ёсць гаварыць аспярожна, ці мы можам гаварыць вольна і шчыра, так, як думаем? Бо хто ведае, што станецца заўтра? Ці даедзем мы пасля гэтага дамоў?

Каб супакоіць маіх гасцей, я катэгарычна адказаў ім: заўтра, ужо вядома, што стацца. І тады наша гутарка ажывілася, кожны «выкладаў» тое, што думаў.

— Мы былі вельмі і вельмі занепакоеныя, — прызнаўся Алесь Гатковіч. — Нам стала сумна: магчыма, усё вернецца да таго, што было калісьці. Гэта амаль што пачаткі сталінізму. Мы баяліся за Гарбачова, хаця разумеем, што ён не даў нам, народу нашаму ў поўнай меры ўсяго таго, што мы хочам. Але ён зрабіў першы крок да дэмакратызацыі.

Ён зняў ярмо страху з Еўропы, а гэтым самым даў падставы савецкаму чалавеку, і беларусам таксама, мець пашану сярод заходніх дзяржаў. І гэта Гарбачоў зрабіў, а не хто іншы! Добры ён палітык ці не — зробленага ад яго ніхто не адбярэ ніколі. Без яго не было б перастройкі, без Гарбачова і далей вялікая

мне. Можна вы гэтага не адчуваеце, бо жывяце там, але ў нас іншае стаўленне да свайго Прэзідэнта. Да перавароту ў нас, як кажуць, аб Гарбачова ногі выпіралі: давёў краіну да ручкі, жывем блага, куды лепш жылі пры Брэжневе, сварымся і праліваем кроў. На мітынггах, якія хвалілі пракатваліся з усходу Саюза на

пілася толькі адна асоба, якая шчыра, з надзеяй вітала тое, што адбылося ў краіне. І калі Пётр Чайкоўскі, засмучоны пачутым, спытаў тую асобу: «Ці ты хацела б мець вольнасць ці хлеб?», яна адказала: «Лепш хлеб. Змучылі вечныя чэргі ля пустых магазінаў».

Вядома, у тых трагічных для нашай краіны дні ўсе мы

яны там, на Захадзе, цяпер будуць больш аспярожнымі.

І вядома ж, нас хваляваў лёс нашай Беларусі, пра якую дбаем і за якую трывожымся не толькі мы, але і яны — сотні тысяч нашых суайчыннікаў, рассяяных па ўсім белым свеце. Мы яшчэ не ведалі, што праз тры дні наш парламент абвясціць канстытуцыйнае права на незалежнасць Беларусі, і наш такі паслухмяны волі «старэйшага брата» народ, здаецца, пачыне выпроствацца і адчуваць сябе народам. А тады ад Алеся Гатковіча я пачуў такія словы:

— Я думаю, што з беларускага нацыянальнага пункту гледжання, Барыс Ельцын больш прыхільны да таго, да чаго мы імкнемся, чым Міхаіл Гарбачоў. Так доўга, пакуль будзе Гарбачоў, Беларусь не стане вольнай. І надалей будзе існаваць Беларуска-Савецкая Рэспубліка. А з майго персанальнага пункту гледжання, калі яна ёсць савецкая, то яна не ёсць беларуская, гэта ўжо бальшавіцкая рэспубліка.

Я не супраць таго, каб Беларусь была ў Саюзе, можа, нават лепш было б нам, з эканамічнага пункту гледжання, быць у Саюзе, але каб мы пазбыліся слова «савецкая». І яшчэ што хацеў бы сказаць.

На маю думку, так доўга, пакуль помнікі Леніну застаюцца на плошчах гарадоў і людзі будуць біць яму паклоны, нічога добрага не станецца. Камуністычныя фанатыкі таксама небяспечныя, як і рэлігійныя, бо яны кіруюцца не інтарэсамі свайго народа, а інтарэсамі свайго веры.

Пётр і Алесь, відаць, шчасліва дабраліся да сваіх гаспадароў і іх ужо не агортвае пачуццё няўпэўнасці і страху за сябе, а трывожныя думкі пра Беларусь не ідуць з галавы. Пётр Чайкоўскі зноў рыхтуецца да марафона, які пачнецца 15 верасня. За адзін прабег ён збірае да 200 фунтаў стэрлінгаў. А ў год Пётр бегае толькі на поўныя марафонскія дыстанцыі 4-5 разоў. Дай Бог яму здароўя...

Вацлаў МАЦКЕВІЧ.

ГОСЦІ «ГОЛАСУ РАДЗІМЫ»

ПРА ХЛЕБ, ВОЛЮ І СТРАХ

частка Еўропы была б у няволі.

Пётр Чайкоўскі згадаў пра доўгія гады «халоднай вайны», і мне стала зразумелай трывога і Еўропы, і Амерыкі, народжаная ўсёй павяналай палітыкай супердзяржавы, якая разлегалася на карце свету ад Балтыйскага мора і Карпатычых гор да Ціхага акіяна.

— Я быў здзіўлены, — працягваў Гатковіч, — учора вечарам мы былі ў гасцях. Дарэчы, гэта самы цяжкі абавязак — хадзіць тут у госці, проста пакута. Толькі еш ды пі, мы ў Англіі да гэтага не прызвычаены. Кажу да сваіх: адкуль у вас усё бярэцца? Такі цяжкі час, крамы пустыя, а ў нас сталы ламаюцца ад яды і пітва...

Але гэта — да слова. Дык вось сядзім мы ўсе за сталом, а адзін з маіх пляменнікаў у суседнім пакоі слухаў навіны і раз-пораз прыходзіў і нам усё пераказваў. І вось ён улітае да нас і крычыць ад радасці: «Гарбачоў вяртаецца ў Маскву!» Усе шалёна запляскалі ў далоні і ўзнялі тост за Гарбачова. Бачыце, як народ яго шануе.

Так, і я быў сведкам, калі людзі радаваліся за свайго Прэзідэнта, за яго вызваленне. Бачыў, думаў над гэтым і не разумеў. Свае сумненні я выказаў маім гасцям:

— Вось цяпер растлумачце

заход, адно з найпершых палітычных патрабаванняў было — далоў Гарбачова! Чаму ж цяпер усё за яго?

— Таму што людзі баяцца перавароту да старога, — адказалі мне суайчыннікі. — Яшчэ можна трымаць, калі ў магазінах нічога няма, але ты можаш нешта сказаць, не апаасаючыся кары за гэта. Людзі баяліся тых, хто захапіў уладу, дзейнічаючы супраць канстытуцыі. Людзі помняць і ніколі не забудуць сталінізму, калі за адно неасцярожнае слова маглі расстраляць, саслаць на Салаўкі ці на Калыму.

— А яшчэ наковт папулярнасці Міхаіла Гарбачова я хачу дадаць наступнае, — сказаў Алесь Гатковіч. — Мая пляменніца неяк пісала да мяне ў Англію, што яна не можа зразумець, як гэта скінулі такую паважаную, нават любімую ў Савецкім Саюзе Маргарэт Тэтчэр. Дык я ёй адказаў так: яна такая любімая ў нас, як Гарбачоў у вас. Чым далей ад СССР, тым больш ён папулярны. Таксама і наша Маргарэт.

Кажуць, што госць больш заўважае, чым гаспадар. Таму мне карцела даведацца, ці спатыкалі Чайкоўскі з Гатковічам у тых трывожных дні людзей, якія цешыліся б з перавароту, і ці многа было такіх людзей.

На маё здзіўленне, ім тра-

думалі пра тое, што будзе заўтра, і намагаліся зазірнуць хаця б у бліжэйшую будучыню. Таму мяне цікавіла, якой ле бачаць нашы суайчыннікі.

— Што з намі будзе далей? Бяда будзе. І надалей нічога не будзе ў магазінах. Зноў людзі будуць наракаць на Гарбачова. Але я думаю, — мяркуе Алесь Гатковіч, — пра найгоршае: Заход вам не будзе верыць. І да сёння Еўропа і Амерыка былі аспярожнымі, а цяпер, як кажуць, раз укушаны змяей... Паглядзіце, што рабіла Англія: не даваць фінансавай дапамогі Савецкаму Саюзу, а толькі тэхналогіі, бо былі засярогі: хто ведае, на што гэта пойдзе, а што, як на ўзбрасце? Цяпер, мне думаецца, нават тых замежных фірмы, якія тут назакладалі сумесныя прадпрыемствы, не будуць спяшацца ўкладваць свой капітал. Гэтым пераваротам вы адкінулі стасункі з дэмакратычнымі краінамі на 25 гадоў назад. І цяпер цяжка будзе аднавіць давер...

На маю нязгоду з такім меркаваннем: назаўтра пасля разгрому «путчыстаў» усё набудзе сваю раўнавагу, усё стане, як і было да перавароту, мае замежныя землякі толькі адмоўна паківалі галовамі.

— Я думаю інакш, — запярэчыў Пётр Чайкоўскі, —

Тут раней сталі практыкаваць паравую сістэму. Больш хуткае развіццё земляробства стала ўмовай і больш хуткага развіцця рамёстваў — кавальства, ганчарства і інш. Ганчарны круг, напрыклад, у Сярэднім Падняпроўі выкарыстоўвалі ўжо ў IX стагоддзі. Сярэдняе Падняпроўе мела вельмі спрыяльныя ўмовы і для хуткага развіцця гандлю як унутранага, так і знешняга. Паўночныя і паўднёвыя раёны Сярэдняга Падняпроўя звязвала самая вялікая рака ў гэтым рэгіёне — Дняпро, у яе з усходу

першапачатковым дзяржаўным апаратам (г. зн. дзяржавай). А найменне апарату кіравання (дзяржавы) стала аднаасова і найменнем яе тэрыторыі, г. зн. атрымала значэнне тэрыторыі дзяржавы, а назва дзяржаўнай тэрыторыі затым перайшла на найменне яе жыхароў. Тэрмін "русь" стаў абазначаць не толькі дзяржаўную тэрыторыю, але ператварыўся таксама ў этнічную (культурную) назву, таму што ў жыхароў Сярэдняга Падняпроўя сфармавалася адзіная ("руская") мова, агульныя рысы ку-

лтуры, агульная этнічная самасвядомасць. Яны ўсведамлялі і называлі сябе русамі, русічамі, русічамі, рускімі, а сваю зямлю — Руссю, Рускай зямлёй. Новы этнас быў славянскім. "А словенскі язык і рускі адно ест", — гаворыцца ў старажытным летапісе. Сярэдняе Падняпроўе было першым, галоўным цэнтрам фарміравання агульнаўсходнеславянскага этнасу, яго тэрыторыі — Русі.

Другі цэнтр фарміравання агульнаўсходнеславянскага этнасу, яго тэрыторыі — Русі, знаходзіўся ў паўночнай зоне рассялення першасных усходнеславянскіх супольнасцей, размешчанай у асноўным на поўнач ад вярхоўяў Дняпра, Заходняй Дзвіны і Волгі да Фінскага заліва і Ладажскага возера. Паўночная вобласць рассялення ўсходніх славянаў уваходзіла ў лясную географічную зону. Як і ў Сярэднім Падняпроўі, тут было шмат рэк як вялікіх, так і малых, размешчаных непадалёку адна ад другой. Край гэты меў спрыяльныя ўмовы для развіцця рамёстваў, і што асабліва важна, тут былі вельмі спрыяльныя ўмовы для развіцця гандлю як унутранага, так і знешняга. Гэта абумовіла раньне ўзнікненне тут гарадоў. У зямлі славаў у VIII—IX стагоддзях спачатку была пабудавана Ладага, а потым Ноўград, а ў зямлі суседніх ім паўночных крывічоў з'явіліся гарады Пскоў і Ізборск, пабудаваныя не пазней X стагоддзя. Насельніцтва гарадоў было змешаным па этнічнаму (нацыянальнаму) складу. У гарадах пасяліліся як усходнеславянскія групы (славены і крывічы), так і неславянскія групы — фінамоўныя (чудскія) і германамоўныя (варыгі). Як і ў Сярэднім Падняпроўі, спачатку насельніцтва гарадоў, а потым і сельскіх паселішчаў кансалідавалася ў новы этнас, які таксама атрымаў назву русаў, русічаў, русінаў, рускіх, а яго тэрыторыя — Русь. Адбылося гэта так таму, што і ў Паволхаўі частка знаці была скандынаўскай па паходжанню. Яна таксама хутка аславянілася, злілася з астатняй знацю (славенскай, крывічскай, фінамоўнай), перадаўшы ёй сваё імя. Кансалідаваўшыся палітычна і культурна (этнічна), знаць Паволхаўя стала звацца адным імем — русы, русічы, русіны, рускія. Тут, як і ў Сярэднім Падняпроўі, паступова ўсе насельніцтва згуртавалася ў новы этнас, тэрыторыя якога таксама стала звацца Руссю.

ўсходнеславянскіх гарадоў перайшлі ў Сярэдняпроўскую Русь, менавіта ў Кіеў, узначаліўшы тут мясцовую знаць, захаваўшы пры гэтым сваю вярхоўную ўладу ў Паволхаўі. Злучэнне Паволхаўя (Верхняй Русі) і Сярэдняга Падняпроўя (Ніжняй Русі) адным агульным кіраваннем сведчыла аб узнікненні адзінай палітычнай арганізацыі (новай дзяржавы), названай таксама Русь. У рамках гэтай новай дзяржавы працягвалася фарміраванне агульнаўсход-

мясцовага насельніцтва нашага краю, было ўключэнне яго ў склад старажытнай дзяржавы Русь, а таксама рэформа кіравання яго землямі, якую ажыццявіў у канцы X стагоддзя кіеўскі князь Уладзімір. Сутнасць гэтай рэформы заключалася ў тым, што адмяняўся ранейшы парадак, калі князямі, правіцелямі асобных абласцей (княстваў) былі прадстаўнікі мясцовай дарускай знаці. З гэтага часу вялікімі і мясцовымі князямі маглі стаць толькі прадстаўнікі велікакняжацкага роду — сыны

яў у культуры і мове. Памылкова лічыць людзей агульнаўсходнеславянскай супольнасці, у тым ліку і на тэрыторыі нашага роднага краю, амаль ва ўсім аднолькавымі, уяўляючы іх як блізнят, якія нічым не адрозніваюцца адно ад другога. Культура і мова, нават назвы людзей агульнаўсходнеславянскай супольнасці былі разнастайнымі. Такая разнастайнасць існавала і на тэрыторыі нашага роднага краю. Яго тэрыторыя адносілася ў той час да дзвюх дыялектна-этнаграфічных зон Русі. У першую ўваходзіла Папрыпяцце, у другую — Полаччына, Віцебшчына, Магілёўшчына. Мяжой паміж гэтымі зонамі ў нашым родным краі, магчыма, была рака Нёман. У Папрыпяцці галоўная земляробчая прылада — саха — была больш масіўнай. Для апрацоўкі глебы такой сахой выкарыстоўвалі больш моцных жывёл — валоў. Галоўная своеасаблівае такой сахі заключаўся ў тым, што ў ёй левы сошнік ставілі пад тупым вуглом да правага. Іх злучалі такім чынам, каб саха зямлі адвальвалася ўправа, як гэта адбывалася, калі аралі плугам. Тут былі пашыраны многавугольныя гумны, некаторыя своеасаблівыя рысы мела саіта (з бакавымі ўстаўкамі). У Папрыпяцці быў больш пашыраны і меў больш развітую форму каравайны абрад. Тут раней, чым у Падзвінні і Падняпроўі, усталявалася новая традыцыя — адзначаць новы год не вясною, а зімою. Таму тут раней з'явілася зімовае навагодняе свята — каляды. Яно было тут больш пашырана і было больш яркім, маляўнічым, чым у Падзвінні і Верхняга Падняпроўя. Насельніцтва Папрыпяцця адрознівалася ад жыхароў Падзвінны і Верхняга Падняпроўя і асабліва гаворкі. У Папрыпяцці ў позні агульнаўсходнеславянскі перыяд, г. зн. з сярэдзіны XII стагоддзя гукі "р" і "ч" сталі вымаўляць цвёрда. У гаворцы насельніцтва Папрыпяцця з'явіліся дыфтонгі (спалучэнне ў адным складзе дзвюх галосных) уо, іе. У насельніцтва Папрыпяцця ў адрозненне ад жыхароў Падзвінны і Верхняга Падняпроўя быў больш нізкі рост, больш цёмныя валасы. Папрыпяцце, да якога адносіліся паўднёвыя землі сучаснай Беларусі і паўночныя землі сучаснай Украіны, адрознівалася ад Падзвінны і Верхняга Падняпроўя і сваёй назвай. Летапісныя крыніцы сведчаць, што гэтая частка этнічнай тэрыторыі Русі называлася Палессем, а яе жыхары — палешукамі (гл. Іпат'евская летапісь. ПСРЛ. Т. 2. М., 1962, с. 873, гл. таксама дадатак да гэтага летапісу "Приложение. Разночтения из Еромалаевского списка" — с. 81). Назва палешукаў была мясцовай (рэгіянальнай) назвай русаў, русічаў, русінаў, рускіх. І замяніла тут такія назвы, як драўляне, дрыгавічы. Палешукаў у той час жылі ў некалькіх асобных самастойных усходнеславянскіх дзяржавах, у прыватнасці ў Пінскім, Слуцкім, Кобрынскім і іншых княствах і адпаведна падзяляліся на больш дробныя тэрытарыяльна-палітычныя або проста тэрытарыяльныя групы са сваімі назвамі — піняне, случчане, берасцяне і інш.

На поўнач ад Палесся, за ракой Нёман, пачыналася другая культурная, дыялектна-этнаграфічная зона Русі, да якой адносілася, у прыватнасці, Падзвінне і Верхняе Падняпроўе. Асноўнай земляробчай прыладай у гэтай зоне была саха з перакладной паліцай. У адрозненне ад палескай яна не была такой грувасткай. Для арання такою сахою выкарыстоўвалі не валоў, а коней. Сашнікі ў такой сахі ставілі паралельна адзін другому, а для адвалу зямлі прымацоўвалі каля іх лапатку, якая называлася паліцай. У Падзвінні гэтую паліцу ў час арання перакладвалі ад аднаго сашніка да другога і таму называлі "перакладной паліцай", "перакладкай". Гумны ў гэтай зоне мелі прамавугольную форму.

ЯК СПЫТАЮЦА НАС...

ўпадалі Дзясна, Трубеж, Супой, Сула, а з захаду — Рось, Ступна, Ірпень, Цецераў, Прыпяць. Гэтыя рэкі разам з Дняпром злучалі Візантыя і Заходнія раёны з паўночнымі і паўднёвымі ў адзінае цэлае. Праз Сярэдняе Падняпроўе праходзілі гандлёвыя шляхі, што звязвалі лясную і стапавую зоны, а таксама поўнач Еўропы (Скандынавію) з Візантыяй, Арабскім Халіфатам. Сярэдняе Падняпроўе з'яўлялася таксама фарпостам у барацьбе са стэпавымі знешнімі ворагамі: хазарамі, печанегамі, полаўцамі, якія імкнуліся падпарадкаваць сабе жыхароў лесастэпавай і лясной час. Паляне і севяране разам з радзімічамі і вяцічамі плацілі даніну хазарам. Насельніцтва Сярэдняга Падняпроўя зразумела неабходнасць аб'яднання, згуртавання, каб абараніць свае землі. Усе гэта абумовіла карэныя змены ва ўкладзе жыцця, сацыяльнай структуры, характары паселішчаў жыхароў Сярэдняга Падняпроўя, стала прычынай таго, што тут у IX—X стагоддзях узнікла самая вялікая колькасць гарадоў. Ужо ў гэты час у Сярэднім Падняпроўі існавала каля 10 гарадоў. На землях палянаў з'явіліся гарады Кіеў, Вышгарад, Белгарад, Васільеў, а на суседніх з палянамі землях заходніх севяранаў — Чарнігаў, Пераяслаўль. Гарады прыцягвалі і ўключалі ў свой асяродак людзей рознай этнічнай (нацыянальнай) прыналежнасці і перш за ўсё людзей суседніх супольнасцей. У гарадах палянаў пасяліліся і заходнія севяране, а ў гарадах заходніх севяранаў — частка палянаў. Апрача таго, у гарадах палянаў і заходніх севяранаў, асабліва ў парубежных, якія знаходзіліся на паўднёвай граніцы, для абароны была паселена частка крывічоў, славаў, вяцічаў, а таксама невялікія групы фінамоўнай чуждзі і скандынаўскіх варагаў. У жыхароў гарадоў і сельскіх паселішчаў фарміраваліся агульныя інтарэсы, агульныя рысы культуры і мовы. Паляне, заходнія севяране і невялікія групы крывічоў, славаў, вяцічаў, чуждзі і варагаў кансалідаваліся ў новую супольнасць, якая атрымала назву русы, русічы, русіны, рускія, а зямля гэтай новай супольнасці — назву Русь, Руская зямля. Спачатку тэрмін "русь" быў назвай невялікай і прытым хутка аславяненай групы знаці паўночнага паходжання — менавіта скандынаўскіх варагаў. Потым гэтую назву сталі ўжываць для наймення ўсёй сярэдняпроўскай знаці не толькі паўночнага паходжання, якая ўключала невялікія групы (скандынаўскую і фінамоўную), але і мясцовыя, паўднёвыя, пераважна палянскай і севяранскай этнічнай (нацыянальнай) прыналежнасці. Тэрмін "русь", такім чынам, стаў абазначаць усю сярэдняпроўскую знаць, якая кансалідавалася не толькі палітычна, але і этнічна.

Затым гэты тэрмін стаў ужывацца для наймення палітычнай арганізацыі (дзяржавы), і гэта зразумела, таму што знаць і была

КАЛІ І ЯКОЙ РУССЮ БЫЎ НАШ РОДНЫ КРАЙ

Новае дзяржава — Русь адыграла важную ролю ў збіранні, згуртаванні ўсходнеславянскіх зямель. Ужо ў IX стагоддзі ў склад гэтай дзяржавы былі ўключаны землі дрыгавічоў, крывічоў, радзімічаў. У X стагоддзі гэтыя землі былі замацаваныя як састаўныя часткі гэтай палітычнай арганізацыі. Іх насельніцтва пазбавілася ад спусташальных набягаў знешніх ворагаў. Радзімічы перасталі плаціць даніну хазарам, а некалькі пазней крывічы — варагам. Даніна, якую яны сталі плаціць рускім князям, выкарыстоўвалася не толькі для ўтрымання гэтых князёў і іх дружин, але, што асабліва важна, і для стварэння абарончых збудаванняў. Новая вялікая дзяржава стварыла спрыяльныя ўмовы для развіцця ўсходнеславянскіх земляў, у тым ліку і цэнтральных. Яна палепшыла і ўнутрыпалітычныя ўмовы іх развіцця, садзейнічала ўзнікненню тут новых гарадоў. У канцы X—XI стагоддзях на тэрыторыі нашага роднага краю ўзнікае шмат новых гарадоў — больш пятнаціці. Менавіта ў гэты час з'явіліся Заслаўль, Ваўкавыск, Бярэсце, Лукомль, Орша, Копысь, Рагачоў, Друцк, Менск, Лагойск, Браслаў, Слуцк, Клецк, Пінск, Гародня. Узнікненне і развіццё вялікай колькасці гарадоў у басейнах Прыпяці, Нёмана, Заходняй Дзвіны і Верхняга Дняпра было асноўнай прычынай глыбокіх змен у этнічным (культурным) абліччы насельніцтва гэтага краю. Спачатку ў гарадах, а потым і ў сельскіх паселішчах адбылося змяшэнне крывічоў, дрыгавічоў, радзімічаў і асобных груп балтаў, што не былі асіміляваны ў палярэзны час, калі фарміраваліся крывічы, дрыгавічы, радзімічы. Гэтыя асобныя групы балтамоўнага насельніцтва ў канцы X—XI стагоддзях невялікімі астраўкамі размяшчаліся ў арэалах крывічоў і радзімічаў. У адрозненне ад Сярэдняга Падняпроўя і Паволхаўя ў басейнах Прыпяці, Нёмана, Заходняй Дзвіны і Верхняга Дняпра змяшэнне розных этнічных (культурных) груп, іх кансалідацыя ў новую супольнасць адбывалася некалькі пазней, у асноўным у канцы X—XI стагоддзях — пачатку XII стагоддзя, калі на поўдні і на поўначы ад нашага краю ўжо завяршылася фарміраванне новага этнічнага (культурнага) аблічча насельніцтва. У гэты час яно ўжо было рускім. Гэта аказала моцны ўплыў на напрамак і характар этнічных працэсаў (змяненне культурных супольнасцей) на тэрыторыі нашага краю ў канцы I — пачатку II тысячагоддзя н. э. Шматлікія гарады нашага краю ў гэты перыяд былі цесна звязаны з гарадамі сярэдняга Падняпроўя і Паволхаўя, у якіх насельніцтва па культуры і мове ўжо агульнаўсходнеславянскім (рускім). Другім важным фактарам, які вызначыў напрамак змен у этнічным (культурным) абліччы

вялікага кіеўскага князя або іншых яго родзічы. Новая князі мелі рускія дружны. Дружны мясцовых рускіх князёў аказвалі значны культурны ўплыў на астатнюю знаць гарадскіх і вясковых паселішчаў, садзейнічаючы ператварэнню яе ў знаць рускую. Князі і іх дружны садзейнічалі згуртаванню мясцовага насельніцтва не толькі палітычна, але і этнічна (культурна), выпрацоўваючы агульныя рысы ў мове, духоўнай культуры. Яны першымі прынялі новую, хрысціянскую рэлігію і актыўна распаўсюджвалі яе сярод крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў. Пашырэнне хрысціянства было важнай умовай узмацнення агульных рыс у рэлігійных вераваннях, а таксама ў іншых сферах жыцця (асабліва грамадскай, сямейнай, ва ўзнікненні прафесійных мастацтва). Пад уплывам вялікіх змен у тэрытарыяльных эканамічных сувязях, палітычных умовах жыцця, культуры, асабліва духоўнай, у прыватнасці ў рэлігіі, ранейшыя супольнасці — крывічы, дрыгавічы і радзімічы — кансалідаваліся ў новую агульнаўсходнеславянскую супольнасць і сталі называцца, як і іх суседзі на поўдні, поўначы і ўсходзе — русамі, русічамі, русінамі, рускімі, а землі крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў — Руссю, Рускай зямлёй. Гэты працэс завяршыўся ў сярэдзіне XII стагоддзя. Апошняе ўпамінанне назвы дрыгавічоў датуецца 1149 годам, крывічоў (як асобнай этнічнай супольнасці) — 1162 годам, радзімічаў — 1169 годам. У пісьмовых крыніцах ёсць шмат доказаў таго, што пасля знікнення назваў этнічных супольнасцей крывічоў, дрыгавічоў, радзімічаў насельніцтва нашага роднага краю стала называцца русамі, русічамі, русінамі, рускімі, а сам край — Руссю, Рускай зямлёй. Так, у скандынаўскай сазе першай паловы XIII стагоддзя жыхары Полацка, якія мусна змагаліся супраць скандынаўскіх князёў (конунгаў) названы рускімі. У дагаворы палачан з рыжанами ў першай палове XIV стагоддзя Полаччына названа Рускай зямлёй. У пазнейшых летапісах полацкія князі і баяры таксама названы рускімі, а Полацкае княства — Рускім. Руссю называлася не толькі Полаччына, але і Віцебшчына, і Аршаншчына, і Тураўшчына. Нават новае дзяржава, што ўтварылася ў XIII—XIV стагоддзях ва ўсходняй Еўропе, у склад якой уваходзіў і наш родны край, стала называцца Вялікім княствам Літоўскім, Рускім і Жамойцкім. Правіцелі гэтай дзяржавы, у тым ліку і тыя, што былі першымі яе кіраўнікамі — вялікія князі Міндоўг і Гедымін, пры якіх з усходнеславянскіх зямель у склад гэтай дзяржавы ўваходзіла толькі тэрыторыя нашага краю, мелі тытул вялікіх князёў літоўскіх, рускіх і жамойцкіх. У гэтай дзяржаве спачатку жылі тры супольнасці — рускія, літоўцы (аўкштайты) і жэмайты. Самая вялікая супольнасцю ў ёй была агульнаўсходнеславянская (руская) супольнасць, культура якой знаходзілася на больш высокім узроўні развіцця.

Але Русь не была такой тэрыторыяй, на якой не было лальных (мясцовых) адрознен-

НА КАНЦЭРТАХ ДЗІЦЯЧАГА ФАЛЬКЛОРНАГА

АНСАМБЛЯ «ГОСЦІЦА»

ВЕРА

Ў

ПЕСНЮ

Свежае паветра і гучанне ручайка, подых навалыніцы і гаманліваю «талаку», ціхую малітву і жалобную памінальную песню — усё вы пачуеце і ўбачыце, калі бабываеце на канцэрце дзіцячага фальклорнага тэатра «Госціца» Дзяржтэлерадыё БССР. Калі глядзіш на выступленне дзяцей, забываш пра нерыемнасці, душа святлее, і адчуваш незразумелую вялікую радасць, бо дакранаешся да чысціні дзіцячых душ. Народная песня падхоплівае цябе і нясе ў свет, які кожны разумее па-свойму і дзе кожнаму ёсць месца. Перад вашымі вачыма ствараецца чуд, нібыта губляецца час, і вы становіцеся ўдзельнікамі народных свят і абрадаў.

Але чуд не ствараецца сам сабой. За ім стаіць вялікая напружаная праца ўдзельнікаў калектыву і ў першую чаргу мастацкага кіраўніка Ларысы Сімаковіч. Нярэдка насць поглядаў, таленавітасць, прынцыповы падыход да сваёй працы — характэрныя рысы гэтай маладой жанчыны. За плячыма грунтоўная падрыхтоўка спачатку на дыржорскім, а потым на кампазітарскім факультэце Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, праца з хорам Дзяржтэлерадыё БССР, харавой капэлай таварыства сяляных, якая зараз з'яўляецца прафесійным калектывам.

«Госціца» з'явілася нечакана. Калі на тэлебачанні вырашылі стварыць дзіцячы калектыв, то прапанавалі ўзначаліць яго Ларысе, бо фальклорам яна цікавіцца даўно. Яшчэ са студэнцкіх часоў удзельнічала ў фальклорных экспедыцыях па Беларусі. Фальклор зараз модны, існуе вялікая колькасць калектываў, але «Госціца» прыкметна выдзяляецца сярод усіх. Чаму? Мне здаецца, што большасць калектываў арыентуецца на публіку, глядача. Бяруць тое, што лягчэй для выканання і ўспрымання. Не даюцца да вытокаў, як, чаму, дзе і калі ўзнікла тая ці іншая песня. Ларысу ж цікавіць усё гэта, яна працуе з аўтэнтычным фальклорам, і галоўнае ў працы не тое, што адбываецца на сцэне, а тое, што на рэпетыцыі. Перш чым пачаць спяваць, абавязкова вядзе размову пра песню, яе вытокі, тэму. Ідзе выхаванне дзіцяці, яго знаёмства з гісторыяй і культурай Бацькаўшчыны, і калі потым маленькі чалавек спявае на сцэне, мы чуем не проста прыгожыя словы. Дзіця трапуека ўсё праз сэрца, бо разумее, пра што ляе.

Пытаюся ў Ларысы: Што ў вашай працы асноўнае?

— Я працую са сталічнымі дзецьмі, якія выхаваны на «Ласковым мае», многія з іх ніколі не былі на вёсцы. Але тут яны пазнаюць родную мову, культуру, выхоўваюцца ў традыцыях беларускага народа. Мяне цікавіць больш не вынік, а работа, праца, пошук.

— Якія дзеці спяваюць у

«Госціцы»? Па якіх крытэрыях вы іх адбіраеце?

— Дзеці самыя розныя. Ад 3 да 18 гадоў. Спачатку падбіралі дзяцей больш-менш па голасу і слыху, але пазней сталі браць на перспектыву: ёсць дзеці з нейкім амплуа, не абавязкова, каб яны спявалі. Галоўнае — унутраны патэнцыял дзіцяці. Заўсёды відаць, на што хлопчыкі ці дзяўчынкі здатны. Бываюць такія вочкі — нібыта чысціня першага мёду, нельга адаравацца. Паказчыкам здольнасцей трохгадовага чалавека з'яўляецца яго тэмперамент, глыбіня, дадзеная Богам, такое заўсёды відаць; у старэйшых — больш замуравана, але тое самае, і я павінна зняць усё непатрэбнае, накручанае вакол яго павуцінне, вызваліць голас.

— Я так разумею, што дзяцей вы прымаеце ўсіх, але потым яны самі па нейкіх прычынах пакідаюць «Госціцу». Ці так? І хто і чаму застаецца?

— Спачатку дзяцей прыходзіць шмат, але застаецца мала — самыя здольныя і вельмі закаханыя ў беларускую песню. А пакідаюць па розных прычынах. Могуць быць і нейкія чыста бытавыя абставіны, а ў некага проста не атрымліваецца, няма асаблівага жадання працаваць. Але з тымі, хто застаецца, працуем сур'ёзна. Пасля нялёгкай працы дзеці адчуваюць найвялікшую асалоду, шчасце, а ў слухачоў — спазм у горле і мурашкі па целе.

— «Госціца» не проста хор, а фальклорны тэатр, на сцэне адбываецца дзеянне. Што для вас фальклор? Адкуль бераце матэрыял?

— Беларускі фальклор у сілу гістарычных абставін, самы кансерватыўны. Мяне найбольш вабіць аўтэнтычны фальклор. Тэксты бяром з кніг, экспедыцый, запісаў. Здымаем нейкія напластаванні. Вось прыклад. Каляды. Усе ведаюць, што ходзяць калядоўшчыкі і калядоўцы, збіраюць падарункі і жадаюць добрага лета. Усё весела, абавязкова кола са знакам сонца, нейкія маскі, каза. Мяне раней заўсёды гэта неяк бянтэжыла: калядоўшчыкі што цыганка: я табе пагадаю, а ты мне хоць капейку, але дай. Потым і зразумела, што калядоўшчыкі — гэта нейкая субстанцыя паміж жывымі і мёртвымі, і ўсё тое, што яны збіраюць, гэта не для сябе, а для памершых. Каляда не для нас — для продкаў, як Дзяды. Продкі не паміраюць. Яны застаюцца з намі, адыходзячы проста ў іншы свет.

Фальклор — закардыраваная касмічная інфармацыя. Казкі — уменне разумець прыроду, сілу зямлі, дрэва. Продкі ведалі, як браць сілу ў прыроды, сучасны чалавек загнаў сябе ў нешта такое, што незразумела, хто ён сам, дзе яго карані.

Песня — жывая энергетыка. Яна нясе вялікую біяэнергетычную каштоўнасць, яна фарміруе характар, будучыню чалавека. Фальклор — крывяноснае сістэма душы чалавека. Калыхан-

ка, якую спявае маці — гэта гукавы абярэг ад злых сіл. Таму абавязкова трэба глядзець на галоўцы. А матэрыял у нас з кніг, экспедыцый, запісаў.

— Як вы ствараеце свае праграмы?

— Галоўнае ў пастаноўках — усё праз дапушчэнне, інтуіцыю. Зараз я адкрываю любую песню і адчуваю яе без нот, а потым гэта супадае. Тое, што гучыць у выкананні дзяцей, вельмі адрозніваецца ад арыгінала. Дзіця танцуе і спявае, што хоча, фантазіруе. Я не замінаю дзіцяці, а бяру ад яго, бо ў дзяцей вобразаўная сістэма ўспрымання. Кожны спявае па-свойму. Галоўны крытэры — прыгажосць і мастацтва.

— Хто яшчэ працуе з вамі з дзецьмі?

— Валянціна Варзіева — хормайстар, таксама скончыла кансерваторыю, цудоўны, вельмі добры і высокапрафесійны чалавек. Цікавы ў нас рэжысёр Людміла Новік. Усе мы аднадушчы і добра разумеем адзін аднаго.

— Вы паднялі такі глыбокі і вялікі пласт фальклору, а вас усяго тры маладыя жанчыны. Ці не цяжка вам, дапамагае хто-небудзь? На што вы існуюце?

— Ой, цяжкае пытанне. У «Госціцы» грошай няма, мы нічога не зарабляем, нягледзячы на немалую колькасць канцэртаў. Жывём на тры грошы, што дае Дзяржтэлерадыё. Мар і задум шмат, стараемся рабіць усё, што ў нашых сілах, хаця, канешне, ад спонсара не адмовіліся б. Пакуль што мы разлічваем толькі на сябе.

Мне давялося прысутнічаць не толькі на канцэртах, але і на рэпетыцыях «Госціцы», і ўражвала, як дзеці ўважліва і сур'ёзна ставяцца да сваёй працы. Паміж кіраўнікамі і малымі артыстамі — поўнае ўзаемаразуменне, размова на роўных. Калі нехта не згодны — спрэчка, але ніякага націску, перамагае сіла розуму і праўды. І як прыемна, калі пасля рэпетыцыі ці канцэрта дзеці выходзяць з залы стомленыя, але працягваюць спяваць, няхай ціха, пад нос, самі сабе, але песня не канчаецца. Заірыце і вы ў душу маленькага дзіцяці, уявіце сабе яго вочкі і адчуеце асалоду ад дзіцячага голасу і тэмпераменту:

На гары жабка красенцы
ткала,
Прыехаў рачык ды к жабцы
у сваты:
На што табе, жабка, чатыры
лапкі?
А на што табе, рачык,
ды ззаду вочкі?

На вашым твары з'явілася ўсмешка? Яе падарыла вам «Госціца»!

Наталля СЦЯЖКО.

НА ЗДЫМКУ: выступае «Госціца».

Фота С. КРЫЦКАГА.

ПЕРАБУДОВА НЕ ПАРАДЗІЛА

ШЭДЭЎРАЎ

1992-гі — год трывогі для савецкіх гоўстых літаратурных часопісаў. Пасля трохгадовага буму, калі дзесяткі выданняў павялічылі свае тыражы ў два, тры, а то і ў 10 разоў, надыхоў несумненны спад.

Прычыны таму — і павышэнне цэн на падпіску, і неразваротлівасць пошты — мапапольнага распаўсюджвальніка падпісных перыядычных выданняў, і, нарэшце, папросту недакоп паперы і зношанае друкарскіх магутнасцей.

ПАДЗЕННЕ ТЫРАЖОЎ
ЗАКАНАМЕРНАЕ

Аднак гэтым спіс прычын не вычэрпваецца. Праблема выходзіць за рамкі чыста тэхнічных параметраў. Справа, на мой погляд, у тым, што сёння часопісы сталі менш цікавымі, чым учора. Яны ўжо пазнаёмлілі чытача амаль з усёй забароненай раней літаратурай, прадставілі яму амаль усіх майстроў рускага літаратурнага замежжа, выказаліся з усёй магчымай смеласцю па многіх пытаннях унутранай і знешняй палітыкі, эканомікі, рэлігіі, секса і гэтак далей...

Сёння па гэтых пытаннях значна больш аператыўна і з яшчэ большай смеласцю выказваюцца газеты і што-тыднёвікі. Канкурываць з імі часопісы не могуць.

Бытуе даволі песімістычная думка, што канец часопіснага буму — сімptom замаруджвання сацыяльнага, палітычнага і інтэлектуальнага працэсу. Але, думаецца, такі погляд усё ж памылковы. Падзенне тыражоў выданняў — з'ява заканамерная, як і папярэдні бум. У СССР рыначныя адносіны ў галіне выдавецкай справы, журналістыкі, культуры ўвогуле складаліся хутчэй, чым у іншых галінах. Што датычыць непасрэдна літаратурных часопісаў, якія выдаюцца мільённымі тыражамі і без ілюстрацый, то та-

кіх выданняў няма, здаецца, ні ў адной самай развітой краіне. Мусяць, таму, што ў гэтым проста няма неабходнасці. Відаць, такая неабходнасць пачынае знікаць і ў нашай краіне.

Што і гаварыць, літаратурныя часопісы перажываюць сёння цяжкія часы. Гэта тычыцца і традыцыйных выданняў, і новых, незалежных. Сёння літаратурныя праблемы вырашаюцца ўжо не на трыбунах. А на змену ранейшаму дыктату сістэмы прыйшла дыктатура чытача.

Расслаенне і змяненне чытацкіх інтарэсаў — факт відавочны. Ён, вядома ж, зрабіў уплыў і на раслаенне ў самім пісьменніцкім асяроддзі. Нядаўна апублікаваны праект новага статута Саюза пісьменнікаў СССР (СП СССР) сустракае грамадскае неадназначнае. Аднак на яго стаў маніфест аб стварэнні Саюза незалежных пісьменнікаў (СНП). У альтэрнатыўную арганізацыю могуць уваходзіць у індывідуальным парадку пісьменнікі ўсіх рэспублік, усіх нацыянальнасцей. У новую арганізацыю ўвойдуць і пісьменнікі замежжа, вымушаныя ў мінулым пакінуць радзіму. Адзінае патрабаванне — быць сапраўды майстрам сваёй справы. І ў СНП ужо перайшлі з СП СССР такія майстры, як Я. Ёўтушэнка, Ф. Іскандэр, В. Вайновіч, А. Вазнясенскі, вядомыя літаратары з Эстоніі, Беларусі, Грузіі, Арменіі, Украіны.

Перабудова пакуль не парадзіла шэдэўраў у літаратуры. Але яна пераказала: толькі майстры ствараюць літаратуру, толькі цікавыя творы фарміруюць твар часопіса. Уменне адпавядаць чытацкім запатрабаванням і вызначыць будучыню літаратуры і часопісаў.

Гаўрыіл ПЕТРАСЯН.

ВЯСНА НА ДОКШЫЦКАЙ ЗЯМЛІ

Так пазывалася выстава беларускага жывапісца Віктара Маркаўца, што адбылася ў Доме мастацтваў у Мінску. Не выпадкова наведванне яе ўключылі ў праграму суветнага кангрэсу беларусістаў, што адбыўся ў маі гэтага года ў сталіцы Беларусі: творы мастака апавадалі пра чароўны край Полаччыну — прарадзіму ўсёй Беларусі, надзвычай багаты прыкметамі, знакамі даўніны, паганства, кultaвай атрыбутыкі. Драўляныя і каменныя крыжы, валаточкі, цэрквы, касцёлы, каплічкі, могільнікі, рэшткі палацаў — на кожным кроку. Вандруючы па гэтым краю, натыхаешся на сведкаў драматычнай гісторыі беларускага народа, як бы містычных вестуноў і прадказацеляў будучыні праз мінулае. А назовы мясцін — гэта проста музыка архаікі. Паслухайце самі — Вецера, Варганы, Медзозол, Вітунічы, Камайск, Гаргунны і іншыя...

Зачараванасць непаўторнай веліччу і прыгажосцю сваёй маленькай радзімы імкнуўся перадаць мастак, рыхтуючы выставу. Адсюль пазычаныя накіраванасць вобразаў у яго карцінах, фі-

ласофская знаканасць сюжэтаў і ў дадатак... вершы амаль да кожнага з твораў, прапанаваныя наведвальнікам экспазіцыі ў кніжачцы-каталогу, што дапаўняюць утвораныя сродкамі жывапісу сам дух паганства і даўніны.

Докшыцкі край — радзіма Віктара. Тут ён нарадзіўся і вырас, тут жывуць яго тата і мама, да якіх ён часцяком наведваецца, каб надыхацца жывапісным водарам бацькаўшчыны. Таму не здзіўляе, што лепшыя творы яго мастацтва, якія трапілі ў калекцыі галоўных музеяў Беларусі, прысвечаны сюжэтам з жыцця землякоў жывапісца: «Святая ў Докшыцах», «Дзяды Сяўка», «Дзед Аляксей і бабка Марылька» і іншыя. Выстава «Вясна на Докшыцкай зямлі» як бы працяг размовы-апавадання Маркаўца пра ўсё яго творчае жыццё, пра блізкае і дарагое, толькі ўжо не праз асобныя творы, а праз выставу-карціну, цэльны маналог душы мастака, якая ўтварыла архаічны, шчымы, але светлы і ўзнёслы эпічны вобраз Докшыцкай зямлі.

Тацяна ГАРАПСКАЯ.

ЛЮБИМАЯ СПРАВА

“І ТЧЭ, ЗАБЫЎШЫСЯ, РУКА...”

Нядаўна адна знаёмая жанчына паскардзілася мне, што яе дачка, якая ўжо доўгі час жыве ў горадзе, вярнула пасяг — саматканя дываны. Сказала, што не модныя.

— Пры чым тут мода, — абуралася жанчына. — Я ж іх сама ткала, вырабляла...

Не магла яна зразумець, чым не падабаецца сучаснай моладзі тое, што раней лічылася не толькі доказам дастатку ў сям’і, але сведчыла аб працавітасці, уменні гаспадыні. Ды і цяпер, калі пераступаеш парог многіх сялянскіх хат на Слонімшчыне, заўважаеш, як зіхаець іх пакоі ўзорамі на абрусах, ручніках, дыванах.

Спакон веку наш край славіўся сваімі дыванамі. А падвойныя дываны — унікальная з’ява ў еўрапейскім ткацтве. Яны ствараюць уражанне, быццам дзве тканіны рознага колеру, часцей чырвона-аранжавага, ляжаць адна на другой.

Колькі за сваё жыццё вырабіла такіх дываноў жыхарка вёскі Шышкі Слонімскага раёна Вольга Стрык — падлічыць немагчыма. Дванаццацігадовай дзяўчынкай авалодала рамяством. Сакрэты ткацтва ёй перадала маці.

Жанчына ўжо даўно на пенсіі, але любімую справу не пакідае. З самай раніцы, як управіцца па гаспадарцы, сядзе за кросны, і спрытныя рукі з дапамогай чаўнака выводзяць на тканіне адзін узор за другім. То з суседняй вёскі хто папросіць выткаць дыван, то аматар-этнограф з горада зробіць заказ. Не можа Вольга Юльянаўна адмовіць, ды і не хоча. Падабаецца ёй гэтая справа. А нядаўна да яе завіталі супрацоўнікі з Мінскага дома народнай творчасці і папрасілі выткаць дыван. Згадзілася.

— Памятаю, — гаворыць Вольга Юльянаўна, — пан за добрую службу даў маім бацькам лішкі насення льну. Пасеялі мы яго на пяці сотках. З

дасталіся ёй у спадчыну ад маці, адрабілі сваё. За кроснамі майстрыха праводзіць амаль увесь свой час. А калі стоміцца, то не сядзіць без справы, бярэ ў рукі пруткі і вяжа дзэцям і ўнукам шкарпэткі, рукавіцы, хусткі.

У апошні час асноўным матэрыялам для вырабу саматканых рэчаў В. Стрык служыць воўна. Для гэтага трымае авечак.

Пакоі ў хаце Вольгі Юльянаўны нагадваюць выставачныя залы. Усюды: у кожным куточку, на сценах, ложках і падлозе — відаць яе праца. Ручнікі, абрусы, дываны, дарожкі вабяць сваімі геаметрычнымі ўзорамі.

Беларускія народныя ўзоры на тканінах утвараліся стагоддзямі, лепшыя з іх захоўваюцца і цяпер.

Аднак ткацкае рамяство аджывае свой век. У той жа вёсцы Шышкі акрамя В. Стрык тчэ К. Гаркавая (яе завуць па-мясцоваму баба Кляня). Яна, напэўна, адзіная ў раёне, хто вырабляе паясы. Раней амаль ніхто з сялян не выходзіў на вуліцу з непакрытай галавой і без пояса. А тая гаспадыня, у якой было дома шмат паясоў, лічылася самай працавітай. Бо зрабіць пояс — справа марудная, патрабуе вялікага ўмення.

Летась у Бярдзавіцкім сельскім клубе праходзіла свята мастацтва і працы, на якім паказвалі свае работы рукадзельніцы трох вёсак. Нават назву выстаўцы далі павучую, лірычную: “Жаночае натхненне”. Тут наведвальнікі ўбачылі вышытыя ручнікі, абрусы, саматканя дываны, шмат было аязаных рэчаў.

Як сказала ініцыятар і арганізатар гэтага свята загадчыца клуба Галіна Захарчук, вабілі сваёй прыгажосцю выстаўленыя рэчы ўсіх. І кожны з жалем шкадаваў, што гэтае старажытнае рамяство поступова знікае.

...У той час, калі ў многіх хатах гасне святло, вокны Вольгі Стрык свеціцца да позняга вечара. У гэты час майстрыха заканчвае свой чарговы непайторны па ўзору дыван.

Віктар ВАЛАДАШЧУК.

НА ЗДЫМКАХ: рукадзельніца В. СТРЫК за кроснамі; К. СУПРУН са сваімі вырабамі.

Фота М. СУПРУНА.

таго часу наша сям’я вырашчвала на сваёй зямлі лён.

Вольга Юльянаўна паказала верацяно — самую простую і найбольш старадаўнюю прыладу працы для прадзення. Па некалькі такіх верацён мела кожная сям’я. Потым ужо паявіліся калаўроты. Звычайна прадзільшчыцы, ці, як іх раней называлі, папрадухі, сыходзіліся ў каго-небудзь у хаце на вачоркі і пралі кудзелю. Ужо ў канцы зімы жанчыны пачыналі спаваць кросны.

Кросны Вольга Юльянаўна набыла дзесяць гадоў назад у суседняй вёсцы. Бо тыя, што

БЕЛЫ ЛУГ

Муз. Латысы МУРАШКІ Сл. Алеся ЕМЯЛЯНОВА

Хутка

Калі я толькі адмакнуў свой круг,
Белалавы хлапчонё-задзіра,
Я выбягаў у белачубы луг,
Рамонкі рваў і радаваўся шчыра,
Калі я толькі адмакнуў свой круг...

Прыпеў:

Белыя рамонкі, белачубы май.
Заіграй, гармонік, заіграй!
Белыя рамонкі — шчасце цераз край.
Заіграй, гармонік, заіграй!

А луг рамонкава мяне вітаў,
А белы свет рамонкава смяляўся.
І думаў я, што будзе вечно так.
Як я тады, наўны, памыляўся.
А думаў я, што будзе вечно так...

Прыпеў.

Яшчэ на віражах жыццёвы круг,
Яшчэ пра восень думаць ранавата.
Чаму ж, скажы, чарнееш, белы луг?
У чым перад табою вінаваты?
Яшчэ на віражах жыццёвы круг...

Прыпеў.

ВАС ШУКАЮЦЬ СВАЯКІ І ЧАКАЮЦЬ

ПЕТУШОК (Шпаўда) Людміла Уладзіміраўна шукае сваю сястру ШПАЎДА Гандзю Уладзіміраўну, 1920 года нараджэння, ураджэнку вёскі Астрова Зэльвенскага раёна Гродзенскай вобласці, якую ў 1942 ці 1943 годзе ў час нямецкай акупацыі вывезлі ў Германію з вёскі Галынка той жа вобласці і раёна.

Просім усіх, каму што-небудзь вядома аб далейшым лёсе маёй сястры, пісаць у рэдакцыю газеты альбо на адрас: 220046, г. Мінск, І-шы Пераходны завулак, дом №14.

ПЕТУШОК Людміле Уладзіміраўне.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

СПОРТ

ФУТБОЛ. У рамках адборачнага турніру алімпійцы СССР перамаглі нарвежскую зборную з лікам 1:0. Пасля гулялі першыя нацыянальныя каманды, але ўжо ў адборачным матчы першынства Еўропы. І тут поспеху дамагліся савецкія футбалісты, за якіх выступаў і мінчанін Сяргей Алейнікаў, таксама з лікам 1:0.

ЛЁГКАЯ АТЛЕТЫКА. На чэмпіянаце свету ў Афінах беларускі спартсмен Уладзімір Сасімовіч заваяваў “бронзу” і ўстанавіў усесаюзны рэкорд у кіданні кап’я — 87 метраў 8 сантыметраў.

ШАХМАТЫ. Тры першыя месцы занялі прадстаўнікі СССР на юнацкім чэмпіянаце свету ў Бразіліі: І. У. Крамнік (Туапсе), 2. К. Сакаеў (Ленінград), 3. А. Аляксандраў (Бабруйск).

ВЕСЛАВАННЕ АКАДЭМІЧНАЕ. З дзсяці пасланцоў рэспублікі на чэмпіянаце свету ў Вене сем чалавек заваявалі медалі. “Золата” ў Сяргея Каякіна.

СКАЧКІ ў ВАДУ. Мінчанін Андрэй Семянюк стаў чэмпіёнам Еўропы ў скачках з аднаметравага трампліна. “Золата” таксама ў пляўчыхі з Магілёва Алены Рудкоўскай.

Газета аддрукавана ў друкарні “Беларускі Дом друку” Індэкс 63854. Заказ № 1350.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12